

**UNIVERZA V LJUBLJANI
EKONOMSKA FAKULTETA**

DIPLOMSKO DELO

**PRIMERJAVA POKOJNINSKIH STEBROV V SLOVENIJI IN
VELIKI BRITANJI**

Ljubljana, september 2002

BOJANA OKORN

IZJAVA

Študentka Bojana Okorn izjavljam, da sem avtorica tega diplomskega dela, ki sem ga napisala pod mentorstvom dr. Zarjana Fabjančiča in dovolim objavo diplomskega dela na fakultetnih spletnih straneh.

V Ljubljani, dne 9. 9. 2002

Podpis: _____

KAZALO

1	UVOD	1
2	POKOJNINSKI SISTEMI V SVETU	2
2.1	RAZVOJ POKOJNINSKIH SISTEMOV	2
2.2	VRSTE POKOJNINSKIH ZAVAROVANJ	4
2.2.1	Javni sistemi pokojninskega zavarovanja.....	4
2.2.1.1	<i>Vzroki za krizo javnih sistemov pokojninskega zavarovanja.....</i>	<i>5</i>
2.2.2	Zasebni sistemi pokojninskega zavarovanja.....	8
2.2.2.1	<i>Pokojninski načrt z vnaprej določenimi prispevki ali pravicami.....</i>	<i>9</i>
2.2.2.2	<i>Oblike zasebnih pokojninskih zavarovanj.....</i>	<i>10</i>
2.3	TRIJE STEBRI POKOJNINSKEGA SISTEMA	11
2.3.1	Prvi steber	11
2.3.2	Drugi steber	12
2.3.3	Tretji steber.....	12
3	TRIJE STEBRI V VELIKI BRITANJI.....	12
3.1	PRVI STEBER.....	14
3.1.1	Osnovni državni pokojninski načrt.....	14
3.1.2	Pokojninski načrt, ki ne temelji na prispevkih	16
3.2	DRUGI STEBER.....	18
3.2.1	Dodatni državni pokojninski načrt – SERPS.....	18
3.2.1.1	<i>Nov državni sekundarni pokojninski sistem.....</i>	<i>19</i>
3.2.2	Poklicni pokojninski načrti.....	19
3.2.2.1	<i>Poklicni pokojninski načrti, izločeni iz SERPS.....</i>	<i>21</i>
3.2.2.2	<i>Zavarovani in samostojno vodeni poklicni pokojninski načrti</i>	<i>21</i>
3.2.3	Pokojnine posameznikov ali skupin, ki imajo svoje interese v organizaciji	22
3.3	TRETI STEBER.....	22
3.3.1	Prednosti in slabosti tretjega pokojninskega stebra.....	24
4	POKOJNINSKA REFORMA V SLOVENIJI.....	24
4.1	IZVEDBA REFORME	25
4.2	PRENOVA OBSTOJEČEGA SISTEMA.....	26
4.3	UVEDBA TRISTEBRNEGA SISTEMA.....	28
4.3.1	Prvi steber	29
4.3.2	Drugi steber	30
4.3.2.1	<i>Obvezno dodatno pokojninsko zavarovanje.....</i>	<i>31</i>
4.3.2.2	<i>Prostovoljno dodatno pokojninsko zavarovanje.....</i>	<i>32</i>
4.3.3	Tretji steber.....	34
4.3.4	Primerjava treh stebrov.....	35
5	SKLEP	37
6	LITERATURA.....	38
7	VIRI	39
	SLOVARČEK.....	40

1 UVOD

V zadnjem času se veliko držav sooča z neustreznim pokojninskim sistemom, ki v spremenjenih razmerah ni več kos svojim nalogam in ga je potrebno prilagoditi novemu položaju. Zaradi spremenjenih gospodarskih in demografskih razmer so pritiski na sisteme zagotavljanja socialne varnosti vse večji. Staranje prebivalstva in s tem zmanjšanje razmerja med delovno aktivnim in delovno neaktivnim prebivalstvom povzroča preobremenjenost državne pokojninske blagajne, zaradi česar želijo države zmanjšati vlogo javnih dokladnih sistemov.

Kot rešitev nastalega problema se postavlja delna ali popolna privatizacija javnih dokladnih sistemov in uvedba večstebnega sistema pokojninskega zavarovanja. Obvezni javni prvi steber naj opravlja le funkcijo osnovne socialne varnosti, s pomočjo naložbenega, dodatnega drugega in tretjega stebra pa lahko posameznik prostovoljno varčuje za starost. Na ta način mu je dana možnost, da si z različno kombinacijo vplačil zagotovi primeren standard tudi v starosti.

Dodatna pokojninska zavarovanja po naložbenem sistemu financiranja so novost slovenskega pokojninskega sistema, čeprav so v nekaterih državah že zelo dolgo uveljavljena in razvita. Opredeljujejo jih pokojninski načrti, ki določajo pogoje za pridobitev pravic, vrsto in obseg teh pravic in postopek za njihovo uveljavitev. V njih je določena tudi dinamika vplačevanja premij in izplačevanja pokojnin. Od zasnove pokojninskega načrta je odvisna tudi socialna varnost zavarovanca.

Namen diplomskega dela je analizirati tristebno ureditev pokojninskih sistemov v Veliki Britaniji, ki ima dolgoletno tradicijo pokojninskih zavarovanj, in v Sloveniji kot predstavnici tranzicijskih držav. Poudarek dela je na opisu posameznih pokojninskih stebrov, pri čemer sem poizkušala prikazati njihovo medsebojno primerjavo znotraj posamezne države.

V poglavju Pokojninski sistemi v svetu je za lažjo predstavbo o današnjih sistemih prikazan zgodovinski razvoj pokojninskih sistemov. Nadalje so navedene oblike sistemov, kjer sta podrobneje obravnavana javni dokladni in zasebni sistem pokojninskega zavarovanja. Predstavljeni so demografski in ekonomski razlogi za krizo javnih pokojninskih sistemov in bistvene značilnosti pokojninskih načrtov v vse bolj razširjenem naložbenem sistemu.

Poglavje Trije stebri v Veliki Britaniji je namenjeno analizi veljavnega britanskega pokojninskega sistema. Osnovne državne pokojnine iz prvega stebra so med najnižjimi v Evropi, zato ima država zelo bogato izbiro dodatnih pokojninskih zavarovanj, ki so stimulirane z davčnimi olajšavami. Vsa dodatna zavarovanja so opredeljena v dodatnem državnem pokojninskem načrtu drugega stebra, poklicnih pokojninskih načrtih drugega stebra in osebnih pokojninskih načrtih tretjega stebra. Z izjemo dodatnega državnega načrta sodijo vsi ostali pokojninski načrti pod zasebna pokojninska zavarovanja z naložbenim sistemom

financiranja. V tem poglavju bom torej opisala značilnosti posameznih stebrov v Veliki Britaniji s poudarkom na posameznih pokojninskih načrtih.

V poglavju Pokojninska reforma v Sloveniji so prikazane spremembe in novosti, ki jih prinaša nov zakon o pokojninskem in invalidskem zavarovanju. Po zgledu Svetovne banke je Slovenija prevzela tristebni pokojninski sistem, s čimer poleg velikodušnega obveznega prvega stebra uvaja tudi prostovoljno in obvezno dodatno pokojninsko zavarovanje v okviru drugega stebra. Tretji steber ostaja kljub reformnem zakonu enak in ga predstavljajo individualna prostovoljna zavarovanja. Značilnosti posameznih stebrov, prednosti in slabosti vsakega od njih ter njihova medsebojna primerjava bo glavna tema tega poglavja.

2 POKOJNINSKI SISTEMI V SVETU

Pokojninski sistemi so se v državah razvijali vzporedno z industrializacijo in razvojem gospodarstva. Njihov namen je bil zagotoviti socialno in materialno varnost starejšim osebam, ki niso več aktivne. Skrb za starejše so v začetku prevzemali družinski člani in člani vaše skupnosti. Po razpadu teh neformalnih ureditev pokojninskih sistemov pa so to skrb prevzele država, delodajalec in posameznik.

Ureditve pokojninskih sistemov se od države do države razlikujejo, saj so se med zgodovinskim razvojem prilagajale različnim razmeram. Kljub razlikam pa ostaja njihov namen enoten. Zagotoviti želijo primeren vir dohodkov starejšemu prebivalstvu. Ker delež starejših prebivalcev v razvitem svetu narašča, pridobiva sistem varstva starejših vedno pomembnejšo vlogo.

2.1 RAZVOJ POKOJNINSKIH SISTEMOV

Skozi vso zgodovino mladi nosijo občutek obveznosti do svojih starajočih se staršev, z zavestjo, da jim morajo vračati, kar so od njih sprejeli v mladosti. Zato je aktivna populacija poleg skrbi za nepreskrbljene otroke nosila tudi skrb za svoje starajoče se starše.

Za Evropo v času pred industrijsko revolucijo in za današnje države v razvoju je značilna neformalna ureditev pokojninskih sistemov. Družbe, katerih temeljna celica je bila družina, so imele učinkovito medgeneracijsko porazdelitev tveganj preživljanja članov znotraj družine. Tako so mlajši, aktivni člani družine oziroma skupnosti preživljali starejše, neaktivne osebe.

Z zmanjševanjem rodnosti in z urbanizacijo, ki je vplivala na rahljanje družinskih vezi, je družina kot ekonomska institucija postala nezanesljiva, zaradi česar je neformalni sistem razpadel. Oblikoval se je sistem socialnega varstva, ki je medgeneracijske dogovore znotraj družine pogodbeno obvezal na dogovore med generacijami na ravni nacionalnih gospodarstev. Sistem pokojninskega zavarovanja, ki je del tega sistema socialnega varstva, je

temeljil predvsem na sprotnem prispevnem kritju, saj so bili prispevki aktivnega prebivalstva takoj izplačani upokojencem.

Vlogo družine so začeli prevzemati tudi nekateri delodajalci, ki so na ta način privabljali in motivirali delavce. V Veliki Britaniji so tako že leta 1712 organizirali pokojninske načrte za državne uslužbence. V nekaterih najbolj razvitih državah pa so se podjetniški pokojninski načrti začeli pojavljati v prvi polovici 19. stoletja. V razvitih državah so tako drug za drugim nastajali javni in zasebni pokojninski sistemi, katerih namen je bilo zagotoviti starejšim, delovno neaktivnim osebam sredstva za preživetje.

Iz zgodovinskega razvoja izhaja pogosta delitev javnih pokojninskih sistemov v Evropi na tako imenovani Bismarckov sistem in na Beveridge sistem. Razlike med obema modeloma so se v času po drugi svetovni vojni precej izbrisale (Bešter, 1996, str. 12).

Sistem javnega pokojninskega zavarovanja prihaja iz Nemčije, ki velja za zibelko sodobnih pokojninskih sistemov. Po nemškem železnem kanclerju Otto von Bismarcku se imenuje bismarijanski sistem. Pokojninsko zavarovanje se financira preko vplačil prispevkov delodajalcev in delojemalcev, višina pokojnine pa je odvisna od zaslužka v določenem obdobju. Za ta sistem pokojninskega zavarovanja so značilne dokaj visoke pokojnine, saj naj bi le-ta posamezniku zagotavljala približno enak standard kot v času zaposlitve. Sistem se je uveljavil v Nemčiji, Avstriji, Belgiji, Franciji, Italiji, Španiji in v ZDA. Tudi slovenski sistem socialne varnosti izhaja iz bismarijanskega modela, ki je bil leta 1937 osnova pri oblikovanju prvega splošnega pokojninskega zavarovanja.

V anglosaškem sistemu socialne varnosti država nastopa bolj paternistično. Ta sistem se imenuje po angleškem reformatorju Beveridgu, ki je leta 1942 objavil svoje poročilo s priporočilom o združitvi vseh vrst javnih socialnih zavarovanj v enoten sistem, ki naj zagotavlja socialne pravice za pokrivanje minimalnih življenjskih potreb vsem, ki nimajo drugih virov dohodka. V njem ima tako vsak državljan pravico do minimalne socialne varnosti za starost v obliki enotne nacionalne pokojnine. Ta sistem zagotavlja za razliko od Bismarckovega relativno nizko pokojnino, ki ni povezana z zaposlitvijo in višino zaslužka. Enotna minimalna pokojnina pogosto pripada vsem državljanom nad določeno starostjo in ni nujno povezana s prispevki. Te pokojnine se običajno izplačujejo iz državnih proračunov. Z vidika posameznika imajo nekoliko slab priokus podarjenega kruha, podobno kot socialne podpore in druge pomoči, ki jih daje država. Prav zato se je v vseh državah s takim sistemom razvilo tudi dodatno zavarovanje, kjer gre v bistvu za dolgoročno varčevanje za starostne rente. Z določenimi prilagoditvami so ta sistem prevzele tudi skandinavske države, Nizozemska, Kanada in Avstralija.

2.2 VRSTE POKOJNINSKIH ZAVAROVANJ

Pokojnina se praviloma opredeljuje kot stalna mesečna dajatev iz pokojninskega zavarovanja. Pokojninsko zavarovanje pa štejemo kot del socialnega zavarovanja, v katerem si zavarovanci zagotavljajo pravico do pokojnine na podlagi prejšnjih vplačil v posebne pokojninske sklade. Pokojninska zavarovanja so namenjena za zagotovitev socialne varnosti delavcem in njihovim družinskim članom. V ta namen mora zavarovanec obvezno plačevati prispevke v državno pokojninsko blagajno. Če sredstva niso zadostna za zagotavljanje upokojenčevih potreb, lahko posameznik dodatno varčuje za starost v okviru prostovoljnih pokojninskih zavarovanj.

Vse pravice in dolžnosti iz zavarovanja so opredeljene v pokojninskih načrtih. Pokojninski načrti so načrti, ki urejajo razmerja obeh strank tako v privatnih kot tudi v javnih sistemih pokojninskega zavarovanja. Vsebujejo torej pogoje za pridobitev pravic iz pokojninskega zavarovanja, vrsto in obseg teh pravic ter postopek za njihovo pridobitev. Določajo tudi dinamiko plačevanja premij in dinamiko izplačevanja pokojnin. Pokojninski načrti, ki temeljijo na naložbenem sistemu, vključujejo tudi naložbeno politiko, zajamčeni donos, višino stroškov, ki jih zaračunava izvajalec načrta, ter način izračuna pokojninske rente.

Pokojninska zavarovanja in s tem pokojninske načrte delimo na individualna in kolektivna zavarovanja. Individualna zavarovanja zagotavljajo pravico natanko določeni osebi, upravičencev v primeru njegove smrti pa je več. Kolektivna zavarovanja ponavadi krijejo skupino ljudi, ki so zaposleni v določenem podjetju. Ko se članu zavarovane skupine realizira dogodek, zavarovalnica izplača zavarovalno vsoto oziroma pokojninsko rento posameznemu upravičencu.

Nadaljnja delitev je glede na izvajalca pokojninskih zavarovanj, kjer ločimo javna in zasebna zavarovanja. V večini razvitih držav so pravice starejših opredeljene v okviru javnega sistema pokojninskega zavarovanja. Razširjenost zasebnih oblik pokojninskega zavarovanja pa je v veliki meri odvisna od velikodušnosti javnega pokojninskega sistema. Osnovni namen obeh je enak, saj želita zagotoviti primerna sredstva prebivalcem, ki zaradi starosti ali nezmožnosti za delo niso več zaposleni.

2.2.1 Javni sistemi pokojninskega zavarovanja

Večina javnih pokojninskih sistemov v Evropi sloni na tako imenovanem dokladnem sistemu financiranja (pay as you go sistem, sistem sprotnega prispevnega kritja). Bistvo sistema je, da se sredstva za izplačevanje pokojnin zagotavljajo sproti iz prispevkov aktivnih zavarovancev. Osnovni koncept javnih pokojninskih sistemov je medgeneracijska pogodba, ki zavezuje mlajše zavarovance, da vsak mesec od svojih bruto prejemkov plačujejo določena sredstva v pokojninsko blagajno. Ta denar se še isti mesec v obliki pokojnin nakazuje upokojemcem.

Poznamo tudi izjeme: nekateri javni pokojninski načrti uporabljajo poleg medgeneracijske izmenjave tudi princip akumuliranja sredstev in nekateri zasebni pokojninski načrti uporabljajo tudi dokladni sistem.

V svetu se pojavljajo tri osnovne oblike javnih pokojninskih sistemov (Bubnov Škoberne, 1992, str. 931):

Sistem enotnih nacionalnih pokojnin

Sistem socialnih pokojninskih zavarovanj

Mešani pokojninski sistem

Za sistem enotnih nacionalnih pokojnin je značilna državna pokojnina, ki jo prejemajo vsi državljani in je za vse upravičence enaka. Financiranje teh pokojnin se izvaja z davki, predvsem pa s plačevanjem prispevkov vseh upravičencev. Pravico do pokojnine pridobi posameznik z izpolnitvijo določene starosti. Ta sistem je običajno kombiniran s sistemom obveznega socialnega pokojninskega zavarovanja. Primer držav z enotno osnovno državno pokojnino sta Nova Zelandija in Nizozemska, ki imata čisti državni pokojninski sistem z enotno tarifo in plačilom pokojnin na podlagi preteklega prebivališča v državi.

Osnovni sistem materialnega varstva starejših predstavlja v večini evropskih celinskih držav sistem obveznega socialnega pokojninskega zavarovanja. Tako v državah, kot so Francija, Nemčija, Italija, ZDA in Japonska, poznajo sistem socialnih pokojninskih zavarovanj, kjer je državna pokojnina odvisna od preteklih zaslužkov posameznika. Sistemi se med državami razlikujejo glede na krog zavarovancev, vstopno starost, odmero in višino dajatev in glede na sistem financiranja.

Mešani pokojninski sistem, ki je značilen za Veliko Britanijo in za skandinavske države, je sestavljen iz sistema nacionalnih pokojnin in iz sistema dodatnih javnih obveznih pokojninskih zavarovanj. Upokojenci prejemajo nacionalne pokojnine in pokojnine iz obveznega dodatnega pokojninskega zavarovanja le, če plačujejo prispevke. Prispevke za dodatno zavarovanje pa plačujejo ali delodajalci sami ali delodajalci in delojemalci.

2.2.1.1 Vzroki za krizo javnih sistemov pokojninskega zavarovanja

Države so uvedle dokladni sistem za javno financiranje pokojnin v času visoke gospodarske rasti, rasti zaposlenosti in plač ter konstantne rasti prebivalstva, saj so lahko izplačevale relativno visoke pokojnine in omogočale druge pravice iz zavarovanja. Ugodnih razmer, ki so spodbujale razvoj dokladnega sistema, že davno ni več. V večini razvitih držav so podaljšana življenjska doba prebivalstva, zmanjšanje rodnosti in zaradi tega poslabšanje razmerja med zavarovanci v aktivni dobi in starejšimi generacijami, predčasno upokojevanje, širitev pravic, ki izhajajo iz socialnega zavarovanja in visoka brezposelnost, omajali uspešnost javnega pokojninskega sistema. Problemi se od države do države razlikujejo, zato morajo biti načini

za reševanje skrbno načrtovani za specifične vzroke, ki so krivi za visoke izdatke sistemov v posameznih državah.

Problem staranja prebivalstva povzroča slabšanje razmerja med aktivnimi zaposlenimi, ki plačujejo prispevke v pokojninsko blagajno, in upokojenci. V Veliki Britaniji je bilo v letu 2000 razmerje med zaposlenimi in upokojenci 2,3:1. Do 2040 naj bi se razmerje poslabšalo in naj bi samo 1,5 zaposlenih plačevalo prispevke za enega upokojenca (Kral, 2001, str. 35). V letu 1999 je v Sloveniji število zavarovancev na enega upokojenca znašalo 1,70. Tudi pri nas pričakujemo poslabšanje razmerja, saj se bo začela upokojevati baby boom generacija.

Naraščajoče število upokojencev povzroča preobremenjenost pokojninske blagajne, zaradi česar se države v svojih reformah pokojninskih sistemov odločajo za višanje starostne meje za upokojitev. Le tako bodo lahko ohranile ustrezno razmerje med številom zavarovancev in upokojencev ter se izognile posledicam, ki se bodo pokazale na življenjski ravni prebivalcev.

Tabela 1: Trenutna potrebna leta za upokojitev po posameznih državah glede na spol

Država / Spol	Moški	Ženske
Avstralija	65	61 (65 do 2013)
Francija	60	60
Nemčija	65 (60/63)	60 (65 do 2004)
Italija	65	60
Japonska	65 (60)	65 (60)
Nizozemska	65	65
Velika Britanija	65	60 (65 do 2020)
ZDA	65 (67 do 2027)	65 (67 do 2027)
Slovenija	59 (63 do 2009)	58 (61 do 2023)

Vir: Disney, Johnson, 2001, str. 11, Štrovs, 2000, str. 129-130.

Trenutno je že v več kot polovici držav članic OECD za moške določena upokojitvena starostna meja 65 let, povprečna upokojitvena starostna meja za ženske pa je približno 62 let. Z reformami naj bi države postopoma dvigovale upokojitveno starost, dokler ne bo za moške in ženske dosegla vsaj 65 let. Tudi v Sloveniji se starostni pogoji za upokojitev postopoma dvigajo že od leta 1992 in bodo v prihodnje znašali 63 let za moške in 61 let za ženske.

Poleg staranja prebivalstva je za večino razvitih držav značilna nizka rodnost. Po napovedi naj bi se v Sloveniji zmanjšala stopnja rodnosti iz 2,2 otroka na žensko leta 1999 na 1,2 otroka leta 2015. V Veliki Britaniji pa naj bi se po napovedi Eurostata stopnja rodnosti iz 1,72 otroka na žensko leta 1999 povečala na 1,80 v letu 2022.

Problem sedanjih pokojninskih sistemov so tudi povečane pravice iz javnega pokojninskega zavarovanja, saj so države v preteklosti upoštevale idejo o socialni državi. Zaposleni so plačevali prispevke, s katerimi so bile financirane pokojnine. Toda povezava med prispevki in

pravicami je postajala vse šibkejša, saj se je pojavljalo vse več ugodnosti in bonitet, za katere prispevki dejansko niso bili plačani ali pa so bili plačani le v manjši meri. To je delovalo v obdobju visoke gospodarske rasti, visoke stopnje zaposlenosti in v ugodnem razmerju med aktivno in upokojitveno dobo. V spremenjenih razmerah pa so taki sistemi preveč dragi, zato je potrebno te podeljene pravice skržiti.

Zmanjševanje aktivne populacije zaradi konstantno visoke brezposelnosti je prav tako eden od vzrokov za primanjkljaj v javnih pokojninskih blagajnah. V Sloveniji je število brezposelnih iz 21.000 leta 1988 naraslo na 120.000 v letu 1996. V Veliki Britaniji se je število brezposelnih skokovito povečalo med letoma 1988 in 1992, nato pa se je leta 1996 ustalilo pri 2.292.000 brezposelnih. Problem visoke brezposelnosti sta državi reševali tako, da sta starejše presežne delavce enostavno predčasno oziroma invalidsko upokojili, s čimer sta problem rešili le kratkoročno (Stanovnik, Stropnik, 2000, str. 142).

Pokojninske blagajne držav so zaradi naštetih problemov zelo obremenjene, saj se večina evropskih držav sooča z naraščajočimi in vse bolj neobvladljivimi izdatki za pokojninsko zavarovanje. Kljub financiranju pokojnin tudi s pomočjo državnega proračuna, se bodo morale države za dolgoročno reševanje finančnega neravnotežja odločiti, ali so se že odločile, za reforme javnih pokojninskih sistemov.

Tabela 2: Delež javnih pokojninskih izdatkov v letu 2000 in napoved za leto 2050 (v % BDP)

Država	Delež javnih pokojninskih izdatkov v %BDP v letu 2000	Delež javnih pokojninskih izdatkov v %BDP v letu 2050
Avstrija	14,5	15,1
Danska	10,2	13,2
Francija	12,1	15,8
Nemčija	10,3	14,6
Italija	14,2	13,9
Nizozemska	7,9	13,6
Španija	9,4	17,7
Švedska	9,0	10,0
Velika Britanija	5,1	3,9

Vir: Visco, 2001, str. 15.

Iz zgornje tabele lahko vidimo, da se razmerje med javnimi izdatki za pokojnine in BDP giblje večinoma med 9 in 12%. Od članic EU izstopajo Avstrija, Francija in Italija, ki porabijo za državne pokojninske programe več kot 12% nacionalnega dohodka. Visoko razmerje nastaja zaradi tega, ker v teh državah k izdatkom za pokojnine štejejo tudi druge oblike socialnih transferjev. V Veliki Britaniji pa so izdatki za pokojnine med najnižjimi in predstavljajo 5,1% BDP.

Do leta 2050 naj bi pokojninski izdatki v večini obravnavanih držav narasli, medtem ko se bodo v Veliki Britaniji zmanjšali. Zmanjšanje je posledica dobro pripravljenega pokojninskega načrta za problem staranja prebivalstva, nizkih državnih pokojnin in vedno večjega pomena zasebnih naložbenih zavarovanj.

Položaj v Sloveniji prikazuje naslednja tabela, kjer so prikazani izdatki za osnovne pokojnine, ki so financirane preko Zavoda za pokojninsko in invalidsko zavarovanje.

Tabela 3: Pokojninski izdatki Zavoda za pokojninsko in invalidsko zavarovanje (v % BDP)

Leto	Izdatki (v % BDP)	Prispevek proračuna (v % BDP)
1991	10,9	0,2
1992	13,5	0,0
1995	14,7	1,1
1998	14,4	3,8
1999	14,4	4,0
2000	14,6	3,8

Vir: Stanovnik, 2002, str. 29.

V Sloveniji je delež javne pokojninske potrošnje zaradi reforme v letu 1992 narasel. Po tem letu so se pokojninski izdatki ustalili pri 14 odstotkih BDP. Problem naraščajočih izdatkov za pokojnine vseeno ostaja pereč tudi pri nas, kar poskušamo omiliti z novo pokojninsko reformo, ki je bila izvedena januarja 2000, njene učinke pa bomo lahko videli šele čez čas.

2.2.2 Zasebni sistemi pokojninskega zavarovanja

Javni pokojninski sistemi zagotavljajo posamezniku zgolj sredstva za osnovno materialno varnost. Problemi financiranja in posledičnega zmanjševanja pravic iz javnih sistemov zavarovanja dajejo vedno večji pomen dodatnim sredstvom za starost, ki jih zagotavljajo zasebni pokojninski sistemi, ki so organizirani kot dodatni pokojninski sistemi.

Namen dodatnih pokojninskih zavarovanj je predvsem v dopolnjevalni vlogi osnovnega javnega pokojninskega sistema. Strokovnjaki so si namreč enotni, da je pokojninski sistem v državi dober, če sta javni in zasebni sektor usklajena, se dopolnjujeta in skupaj tvorita celoto pokojninskega sistema, katerega namen je zagotoviti prebivalstvu primerne dohodke za starost (Bešter, 2000, str. 14).

Dodatno pokojninsko zavarovanje je pomembno tako za delodajalce kot tudi za zaposlene. Za delodajalca je vključitev zaposlenih v poklicni pokojninski načrt pomemben element plačnega sistema, sistema nagrajevanja in stimuliranja zaposlenih, vpliva pa tudi na interno klimo v podjetju, na zvestobo in zadovoljstvo zaposlenih. Za zaposlenega pomeni vključitev v

dodatne oblike zavarovanja zagotovitev višjega dohodka za starost. Interes za dodatne pokojnine pa je tem večji, čim nižje so osnovne državne pokojnine.

Najdaljšo tradicijo dodatnega pokojninskega zavarovanja imata ZDA in Japonska. V Evropi sta na tem področju vodilni Velika Britanija in Nizozemska. V Sloveniji je dodatno zavarovanje v okviru tretjega stebra dokaj razvito, medtem ko se je kolektivno prostovoljno pokojninsko zavarovanje drugega stebra šele začelo razvijati.

Interes za prostovoljne oblike pokojninskih zavarovanj po svetu se je povečal predvsem zaradi davčnih olajšav, ki jih nudi država. V nekaterih državah je davkov oproščeno enkratno izplačilo določenega zneska iz zbranih sredstev ob upokojitvi. Pokojninska zavarovanja so lahko obdavčena na treh točkah: pri prispevkih, pri ustvarjenem donosu oziroma kapitalskem dobičku sklada ali pri pokojninah. Glede na to, na kateri točki so obdavčena, ločimo štiri pomembnejše davčne ureditve (Homan, 2002, str. 14-15):

- Splošna obdavčitev prejemkov, kjer so prispevki in prihodki sklada obdavčeni, pokojnine pa so neobdavčene.
- Odložljiva obdavčitev prejemkov, kjer so prispevki neobdavčeni, prihodki sklada in pokojnine pa so obdavčeni.
- Klasična obdavčitev prejemkov, kjer so prispevki in prihodki sklada neobdavčeni, pokojnine pa so obdavčene.
- Predpotrošna obdavčitev, kjer so prispevki obdavčeni, prihodki sklada in pokojnine pa so neobdavčeni.

2.2.2.1 Pokojninski načrt z vnaprej določenimi prispevki ali pravicami

Delodajalci v svetu vplačujejo prispevke za dodatno pokojninsko zavarovanje v zasebne pokojninske sklade, ki so izvajalci pokojninskih načrtov. Ti načrti se med seboj razlikujejo v porazdeljenosti investicijskega in inflacijskega tveganja med ustanovitelji in člani načrta. Zaradi njih je v zadnjem času vedno večji pritisk za premik od pokojninskih načrtov z vnaprej določenimi pravicami k načrtom z vnaprej določenimi prispevki. V načrtu z vnaprej določenimi pravicami namreč nosi investicijsko in inflacijsko tveganje v celoti ustanovitelj, v načrtu z vnaprej določenimi prispevki pa obe vrsti tveganj prevzamejo člani načrta (Pesando, 2000, str. 357).

Pri pokojninskem načrtu z vnaprej določenimi pravicami se višina dodatne pokojnine določi na podlagi matematične formule, kjer sta pomembni delovna doba in višina zaslužka delavca. Pri tem načrtu pokojnina ni odvisna od uspešnosti upravljanja s sredstvi. Za pokritje bodočih obveznosti jamči delodajalec kot ustanovitelj, ki mora vplačevati take prispevke, ki zagotavljajo solventnost pokojninskega sklada, za katerega v celoti odgovarja sam. Prav zaradi velikega tveganja ustanovitelja se vedno več podjetij odloča za spremembe teh načrtov z namenom, da se del tveganja prenese na člane načrta.

Pri pokojninskem načrtu z vnaprej določenimi prispevki so prispevki, ki jih plačuje delodajalec, določeni vnaprej. Višina pokojnine je znana šele ob upokojitvi, saj je odvisna od vplačanih prispevkov, obdobja varčevanja in od donosnosti finančnih naložb. Tveganje nizkih donosov običajno nosi član. Ponekod se del tveganja prenese na upravljavca načrta, ki mora jamčiti minimalno stopnjo donosnosti. Za razliko od pokojnin, ki so obdavčene, so plačani prispevki predmet davčnih olajšav. In prav zaradi davčnih ugodnosti so ti načrti zanimivi.

Sredstva pokojninskih načrtov z vnaprej določenimi pravicami in pokojninskih načrtov z vnaprej določenimi prispevki se zbirajo v pokojninskih skladih in se investirajo v različne finančne naložbe z namenom povečevanja njihove vrednosti oziroma ohranjanja realne vrednosti. Pokojninski skladi so najbolj razviti na Nizozemskem, v Veliki Britaniji in v ZDA. V letu 1996 so tako na Nizozemskem sredstva pokojninskih skladov v bruto domačem proizvodu predstavljala 88,5%, v Veliki Britaniji 79,4% in v ZDA 59,1%. Na drugi strani pa imamo države, kjer je vloga pokojninskih skladov v nacionalnem gospodarstvu zanemarljiva. Tako so v istem letu sredstva pokojninskih skladov v bruto domačem proizvodu v Italiji predstavljala samo 1,2%, v Španiji 2,2%, v Franciji 3,4% in v Nemčiji 5,8% (Žnidaršič Kranjc, 2000, str. 32).

2.2.2.2 Oblike zasebnih pokojninskih zavarovanj

Medtem ko je večina pokojninskih načrtov z vnaprej določenimi pravicami organizirana preko podjetij v obliki poklicnih pokojninskih shem, so pokojninski načrti z vnaprej določenimi prispevki značilni za osebne pokojninske načrte (Bešter, 1996, str. 30).

Poklicni pokojninski načrt je oblika naložbenega sistema, kjer je višina prispevkov odvisna od plače delavca. Prispevke plačujejo v celoti ali delno delodajalci določenega podjetja ali skupine podjetij. Prispevki se zbirajo in plemenitijo na zavarovančevem osebnem računu. V nekaterih državah, kot so Velika Britanija, Francija, Nizozemska, Danska, Švica in Avstralija, je takšno zavarovanje že večletna praksa, v drugih državah pa se šele razvija in širi.

Osebni pokojninski načrti so druga oblika naložbenega sistema in tudi tu ima vsak zavarovanec svoj osebni pokojninski račun, na katerem se zbirajo in plemenitijo sredstva. Zavarovancu so vnaprej znane le višine prispevkov, višina pokojnine in druge pravice pa so odvisne od donosnosti naložb. Ponavadi jih oblikujejo zavarovalnice in druge finančne institucije, financira pa jih posameznik.

Pokojninska zavarovanja lahko glede na nosilce razdelimo v tri stebre. Splošne značilnosti posameznega stebra so opisane v nadaljevanju tega poglavja. V tretjem in četrtem poglavju diplomskega dela pa so opisane značilnosti tristebnega sistema Velike Britanije kot države z najdaljšo tradicijo pokojninskih zavarovanj in Slovenije kot predstavnice tranzicijskih držav.

2.3 TRIJE STEBRI POKOJNINSKEGA SISTEMA

Pokojninski sistemi so usmerjeni v večstebni sistem pokojninskega zavarovanja. V večini razvitih evropskih držav prevladuje sistem treh stebrov. Za države v tranziciji pa je značilno, da naj bi pri prehodu iz starega dokladnega sistema na večstebni sistem prevzele različne inačice predlaganega modela Svetovne banke. Model predstavlja predlog, na podlagi katerega naj bi države v skladu s svojimi značilnostmi in posebnostmi v prihodnosti oblikovale pokojninski sistem, ki bi čim bolje opravljal svoje funkcije.

V nekaterih tranzicijskih državah je bilo prebivalstvo ravnodušno do pokojninskih reform, zato ni bilo večjega nasprotovanja pokojninskim reformam po receptu Svetovne banke. Bistvo modela svetovne banke je, da je celoten sistem sestavljen iz treh stebrov. Gre za kombinacijo obveznega in prostovoljnega pokojninskega zavarovanja in hkrati kombinacijo medgeneracijske pokojninske pogodbe in naložbenega pokojninskega zavarovanja. S tem naj bi se zmanjšal pritisk na javne blagajne in povečala razpršenost pokojninskih virov zavarovanja.

V državah s srednjeevropsko bismarckijansko tradicijo medgeneracijske pogodbe je prav tak recept pomenil težko uresničljivo nalogo pokrivanja implicitnega dolga do že uveljavljenih in pričakovanih pravic na podlagi dotedanjega zavarovanja. Obveznosti aktivne generacije do zagotavljanja sredstev za pokojninsko zavarovanje bi se s tako reformo zmanjšale in ne povečale.

2.3.1 Prvi steber

Prvi steber je osrednji steber zagotavljanja socialne varnosti in je ponavadi obvezen za vse aktivno prebivalstvo. Predstavlja ga državni pokojninski načrt, ki je financiran po principu sprotnega prispevnega kritja, torej po t. i. dokladnem sistemu financiranja. Takšen sistem deluje brez denarnih rezerv, jamstvo za izplačilo pokojnine pa daje država. Višina pokojnine, ki jo izplačuje javna institucija, je ali enotna ali odvisna od zaslužka in delovne dobe posameznika, usklajuje pa se ali z indeksom rasti cen ali z indeksom rasti plač.

V prvem stebru razlikujemo pokojninske načrte glede na to, kako je določena višina prispevkov. Med obravnavanimi 22 državami OECD je 40% takšnih, ki imajo pokojninske načrte vezane na enotno tarifo, in 60% takšnih, kjer so pokojninski načrti vezani na pretekle zaslužke posameznikov. Med državami s prvo vrsto pokojninskih načrtov jih ima kar polovica tudi pokojninske načrte za obvezno dodatno pokojninsko zavarovanje, medtem ko ima v drugi skupini take načrte le tretjina držav (Gollier, 2000, str. 240-242).

2.3.2 Drugi steber

Drugi steber predstavljajo poklicni pokojninski načrti, katerih članstvo je vezano na zaposlitev v določenem podjetju ali panogi. Zanj je značilen naložbeni sistem financiranja, kjer se prispevki zbirajo in plemenitijo na zavarovančevem osebnem računu. Ob dopolnitvi določene starosti oziroma nastopu drugega zavarovalnega primera se, na osnovi zbranih sredstev in statističnega predvidevanja pričakovanega števila obrokov, izračuna mesečna renta ali pokojnina. Sistem deluje na principu izvedenih pravic, kar pomeni, da je povezanost med višino prispevkov in višino pridobljenih pravic precej večja kot v dokladnem sistemu. Zaradi materialnih rezerv je takšen sistem tudi manj občutljiv na padec razmerja med aktivnim prebivalstvom in upokojenci ter na ostale demografske spremembe.

V državah EU poznajo drugi pokojninski steber, v katerem je dodatno pokojninsko zavarovanje delavcev vezano na zaposlitev pri delodajalcu ali v dejavnosti. Podatki komisije EU iz zelene knjige komisije Evropske skupnosti iz junija 1997 o dodatnih pokojninah v drugem in tretjem stebru držav članic kažejo, da v drugi steber niso vključeni prav vsi delavci v vseh državah članicah in da je zelo različen obseg socialne varnosti upokojencev, ki si jo ti zagotavljajo s pokojninami iz drugega stebra. Večji del socialne varnosti pa si upokojenci držav EU vsekakor še vedno zagotavljajo s pokojnino iz prvega stebra.

2.3.3 Tretji steber

Tretji steber sestavljajo individualni pokojninski načrti, ki prav tako kot pokojninski načrti drugega stebra temeljijo na sistemu naložbenega kritja. Udeležba tu ni vezana na zaposlitev, ampak vsak posameznik prostovoljno sklene individualno pogodbo z zasebnim izvajalcem pokojninskega načrta.

3 TRIJE STEBRI V VELIKI BRITANiji

Pokojninski sistem v Veliki Britaniji ima zelo dolgo tradicijo in je med najrazvitejšimi v Evropi. Temelji na Beveridgejevem pokojninskem sistemu, za katerega je značilno, da imajo vsi državljani enotno minimalno pokojnino. Ker so osnovne državne pokojnine nizke, ima Velika Britanija poleg državnega zelo razvit tudi zasebni sistem pokojninskega zavarovanja.

Od pokojninskih sistemov ostalih držav se loči po tem, da imata javni in zasebni sektor približno enakomerno porazdeljeni vlogi. Za to državo je namreč značilno, da velik del pokojninskih prihodkov izvira iz zasebnega sektorja. Cilj države je, da bi v prihodnosti še povečali vlogo tega sektorja in da bi se tako delež privatnega sektorja v celotnih pokojninskih prihodkih do leta 2050 povečal iz sedanjih 40% na 60% (Johnson, Disney, 2001, str. 297).

Celotni pokojninski sistem v Veliki Britaniji se glede na javni in zasebni sistem pokojninskega zavarovanja deli na naslednje pokojninske načrte :

1. Državni pokojninski načrti:

- Osnovni državni pokojninski načrt, kjer so osnovne pokojnine vezane na enotno tarifo (Basic pension)
- Dodatni državni pokojninski načrt, kjer je višina dodatnih pokojnin odvisna od zaslužka (State Earnings Related Pension Scheme)
- Pokojninski načrti, ki ne temeljijo na prispevkih, ampak so odvisni od socialnega stanja (Means-tested Pension Scheme)
- Ostala državna zavarovanja

2. Dve vrsti dodatnih privatnih pokojninskih načrtov:

- Poklicni pokojninski načrti (Occupational pension Scheme)
- Osebni pokojninski načrti (Personal Pension Scheme)

Pokojninski sistem v Veliki Britaniji lahko razvrstimo tudi po stebrih pokojninskega zavarovanja. V prvi steber uvrščamo osnovno obvezno državno pokojninsko zavarovanje, v drugega dodatne državne pokojninske načrte in vse pokojninske načrte delodajalcev ter v tretji steber osebne pokojninske načrte (The Association of British Insurers, 2001, str. 2-3). V aprilu 2002 so dodatni državni pokojninski načrt nadomestili z novim državnim sekundarnim pokojninskim načrtom (New Second Tier Pension -S2P), ki naj bi omilil velik problem prihodkovne neenakosti med upokojenci.

Tabela 4: Prikaz treh stebrov pokojninskega sistema v Veliki Britaniji

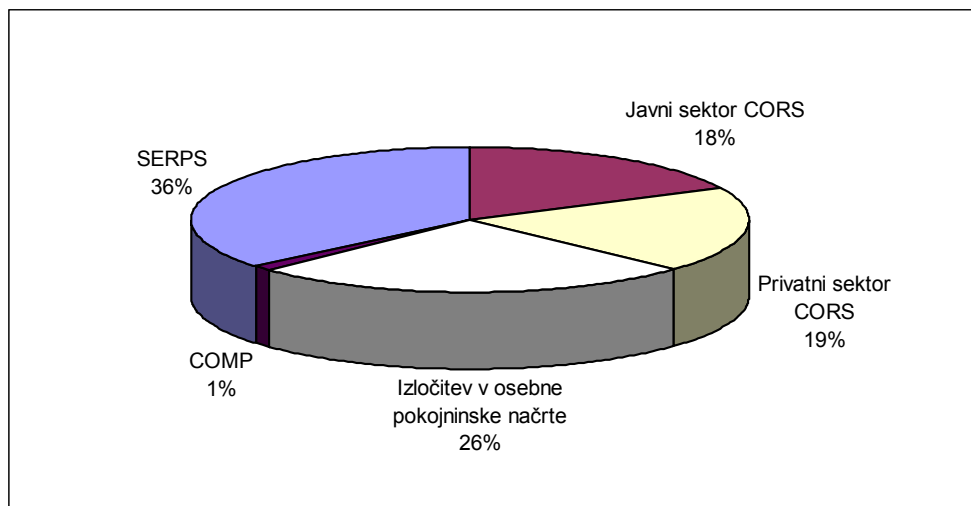
Prvi steber	Drugi steber	Tretji steber
• Osnovno državno zavarovanje • Zavarovanje, ki ne temelji na prispevkih	• Dodatno državno zavarovanje SERPS • Poklicno zavarovanje • Poklicno zavarovanje kot izločitev iz SERPS	• Osebno zavarovanje • Osebno zavarovanje kot izločitev iz SERPS

Vir: Lasten prikaz.

Zavarovanci imajo možnost prehoda v drug pokojninski načrt oziroma steber. Zavarovanje v drugem stebru v okviru državnega pokojninskega načrta SERPS lahko zaposleni na podlagi Social Security Pensions Act iz leta 1975 z izločitvijo iz tega načrta (contracted out) delno nadomestijo s poklicnim zavarovanjem. S Social Security Act iz leta 1986 pa je na podlagi osebne odločitve zaposlenega mogoč tudi prehod iz drugega v tretji pokojninski steber, saj je možna izločitev iz SERPS oziroma iz poklicnih pokojninskih načrtov v osebne pokojninske načrte.

Spodnja slika prikazuje deleže zavarovancev v letu 1997, ki so vključeni v posamezne pokojninske načrte. Med navedenimi načrti je največ zaposlenih, kar 36%, vključenih v SERPS, 26% zaposlenih pa je vključenih v osebne pokojninske načrte. Sledijo javni in zasebni poklicni pokojninski načrti, ki so izločeni iz SERPS.

Slika 1: Deleži zaposlenih, ki so vključeni v posamezni pokojninski načrt v letu 1997

Legenda:

COMP (contracted-out Money related pensions) – izločitev v pokojninski načrt, ki temelji na vnaprej določenih prispevkih.

CORS (contracted-out Salary related pensions) – izločitev v pokojninski načrt, ki temelji na vnaprej določenih pravicah; to so t. i. poklicni pokojninski načrti, ki so izločeni iz SERPS.

Vir: The Association of British Insurers, 2001, str. 3.

3.1 PRVI STEBER

Prvi steber predstavlja osnovni državni pokojninski načrt, katerega financiranje deluje po dokladnem sistemu. Prispevki se vplačujejo v Nacionalni zavarovalni sklad (National Insurance Fund) iz katerega se črpajo sredstva in se namenjajo za pokojnine. V prvi steber poleg naštetega zavarovanja uvrščamo tudi pokojninske načrte, ki ne temeljijo na prispevkih in druga državna zavarovanja.

3.1.1 Osnovni državni pokojninski načrt

Osnovno državno pokojnino zagotavlja državni pokojninski načrt, ki ima sprotno prispevno kritje in temelji na enotni prispevni stopnji za vse upravičence. Pokojnina iz tega naslova je glavni prihodek upokojencev s strani države in je obdavčena. Prejema jo približno 10,5 milijonov upokojencev in predstavlja približno 15% povprečnega zaslužka posameznika. Trenutno znaša 66,75 funtov tedensko za samskega upokojenca oziroma 106,7 funtov za poročenega vzdrževalca družine (The Association of British Insurers, 2001, str. 2).

Osnovno državno pokojninsko zavarovanje je obvezno za vse zaposlene in za samozaposlene, katerih tedenski zaslužek lahko uvrstimo med spodnjo in zgornjo mejo zaslužka. V letu 2001 je znašala spodnja meja zaslužka 87 funtov, zgornja meja pa 575 funtov na teden (Kral, 2001, str. 9). Brezposelni se lahko vključijo v zavarovanje prostovoljno.

Do osnovne državne pokojnine so upravičeni posamezniki, ki plačujejo nacionalne prispevke v Nacionalni zavarovalni sklad. Plačevanje prispevkov je pomembno tako za izplačevanje osnovnih državnih pokojnin in dodatnih državnih pokojnin kakor tudi za podporo iskalcem zaposlitve in za druge ugodnosti. Plačevati jih je potrebno približno 90 odstotkov let v delovnem življenju posameznika. Delovno življenje posameznika traja od dopolnjenega 16 leta do dopolnjene upokojitvene starosti in v celoti znaša 49 let za oba spola.

Prispevke plačujejo tako delodajalci kot zaposleni. Zaposleni vplačujejo prispevke v velikosti 9% svojih bruto prejemkov, in sicer do velikosti 20.280 funtov. Delodajalci pa 10,4% bruto prejemkov, in to tudi od bruto prejemkov, ki presegajo navedeno vrednost. Prispevke v fiksnem znesku plačujejo tudi samozaposleni, in sicer vsaj za najmanjše število kvalifikacijskih let v delovnem življenju posameznika. Kvalifikacijsko leto pomeni davčno leto, v katerem je posameznik plačeval državne prispevke za socialno zavarovanje.

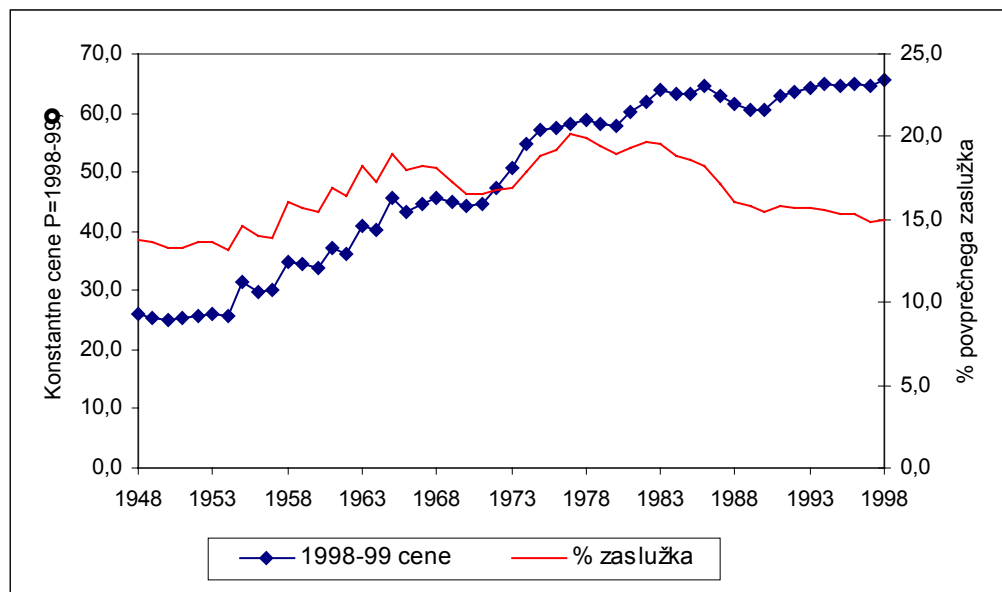
Poleg plačevanja prispevkov morajo za pridobitev pravice do pokojnine prebivalci Velike Britanije doseči tudi predpisano starost, 65 let za moške in 60 let za ženske. Do leta 2020 se bo predpisana starost za ženske, rojene po letu 1949, izenačila na 65 let za oba spola. Čeprav se uradno ni mogoče predčasno upokojiti, se večina vseeno upokoji prej in do predpisanega leta koristi ostale možne pokojninske koristi. Pri predpisani starosti pa začnejo upravičenci tedensko prejemati pokojnino, ne da bi se morali istočasno tudi upokojiti in prenehati z delom. Prav tako lahko posamezniki odložijo začetek prejetja pokojnine za največ pet let, za kar so nagrajeni s povečanjem pokojnine.

Danes skoraj vsi moški izpolnjujejo oba pogoja za upokojitev in tako prejemajo polno osnovno državno pokojnino, medtem ko je delež žensk, ki izpolnjuje oba pogoja za pridobitev polne pokojnine, samo 40%. Ostale predstavnice prejemajo pokojnino te vrste po umrlem možu ali pa so se poročile z zavarovancem, ki izpolnjuje pogoje za polno zakonsko pokojnino. Vzrok nizkega deleža je izločitev žensk iz osnovnega državnega načrta zaradi skrbi za otroke in zaradi plačevanja nižje prispevne stopnje v Nacionalni zavarovalni sklad v preteklosti. V prihodnosti naj bi se delež žensk, ki prejemajo svojo polno pokojnino, povečal predvsem na račun večjega zaposlovanja žensk.

Ob izpolnitvi obeh pogojev začne posameznik prejemati osnovno pokojnino. Le ta je bila uvedena 1948 leta in je predstavljala osnovno eksistenčno raven zaslužka. Od njene uvedbe pa do leta 1970 se je njena vrednost zelo povečevala tako zaradi porasta cen kot tudi zaradi višjih zaslužkov. Od leta 1982 pa se osnovna pokojnina indeksira samo še enkrat letno z rastjo cen.

Na spodnji sliki je prikazano gibanje osnovne državne pokojnine glede na cene v letu 1998-99 in relativno glede na povprečni zaslužek.

Slika 2: Vrednost osnovne državne pokojnine po letih v cenah iz leta 1998-99 in kot odstotek povprečnega zaslužka

Vir: Disney, Johnson, 2001, str. 302.

Osnovna državna pokojnina je leta 1982 predstavljala 19,6% povprečnega zaslužka moškega, vendar se je delež v naslednjih letih zmanjševal zaradi spremembe načina indeksacije. Zaradi indeksacije na podlagi gibanja cen lahko pričakujemo, da bo pokojnina leta 2050 znašala le še 6,7% povprečnega zaslužka.

3.1.2 Pokojninski načrt, ki ne temelji na prispevkih

Pomembna komponenta prihodkov upokojencev so tudi pokojnine, ki temeljijo na preverjanju socialnega stanja in ne na višini vplačanih prispevkov, saj predstavljajo 12 odstotkov njihovih prihodkov. Država zanje namenja 8 milijard funtov letno, kar znaša okoli 1 odstotek BDP. To obliko državne pomoči prejema približno 3 milijone vseh upokojencev, predvsem tistih z najnižjimi pokojninami (Disney, Johnson, 2001, str. 308).

Pokojnine na podlagi premoženja učinkovito dopolnjujejo osnovne državne pokojnine, saj se osnovna raven pokojnin s tem dvigne. Upokojenci namreč pridobijo dodatne prihodke, olajšano imajo plačevanje stanovanjskih stroškov in nenazadnje so upravičeni do nekaterih davčnih olajšav.

Prihodkovna pomoč (Income support), kot prva iz te vrste pomoči, zagotavlja dodatne prihodke, ki jih upokojenec pridobi na podlagi preverjanja socialnega položaja. Osnovna državna pokojnina skupaj s pomočjo je približno za petino višja od same osnovne državne

pokojnine. Le ta je leta 1997-98 znašala 62,70 funta, skupaj s pomočjo pa 75,70 funtov na teden. Prejema jo 15 odstotkov vseh upokojencev, od tega večinoma ženske. Približno polovica je starejših od 80 let. To kaže na spoznanje, da so najrevnejši upokojenci starejše ženske, večinoma vdove.

Okoli 1,6 milijona upokojencev prejema t. i. stanovanjske ugodnosti (Housing benefit), ki jim olajšajo plačevanje visokih najemnin.

Vsak upokojenec lahko poleg zgoraj opisanih pomoči prejema tudi pomoč iz naslova davčnih ugodnosti, kar zmanjša njihove davčne obveznosti za približno 8 funtov. Prejema jo okoli 30% upokojencev, od tega jih je približno 34% starejših od 80 let. Tudi ta pomoč je osnovana izključno za upokojence z nižjim premoženjem in prinaša olajšave pri plačilu domačih lokalnih davkov.

Potrošnja države za vse vrste državnih pokojnin je v letu 1998 znašala 47,6 milijarde funtov, kar je predstavljalo 5,2% BDP. V prihodnosti se pričakuje, da se bo ta delež še znižal in naj bi do leta 2050 znašal približno 3,9% BDP. Narava državnega pokojninskega sistema je, da zagotavlja osnovno eksistenčno raven na podlagi enotne stopnje za vse upravičence, zato so stroški za osnovne pokojnine relativno nizki. V letu 1998/99 so stroški za osnovne pokojnine znašali 3,8% BDP, za SERPS pa je država namenila 0,4% BDP (Disney, Johnson, 2001, str. 298).

Tabela 5: Viri državnih prihodkov upokojencev, 1998-99

Pokojnina	Vrsta	Stroški (v % BDP)	Upokojenci, ki prejemajo pokojnino (v%)	Kriterij
Osnovna pokojnina	enotna tarifa, prispevki	3,8 (32 mia funtov)	moški: 95 ženske: 56	Plačevanje prispevkov 90% delovnega življenja
SERPS (Drugi steber)	glede na zaslužek, prispevki	0,4 (3 mia funtov)	moški: 80 ženske: 30	plačevanje prispevkov, ne izločiti
Prihodkovna pomoč	glede na prihodek, neprispevna	0,4	moški: 11 ženske: 20	preverjanje socialnega stanja
Stanovanjske ugodnosti	glede na prihodek, neprispevna	0,5	22	preverjanje socialnega stanja
Davčne ugodnosti	glede na prihodek, neprispevna	0,1	30	preverjanje socialnega stanja

Vir: Disney, Johnson, 2001, str. 298.

Čeprav je dodatno državno zavarovanje za nekatere zaposlene obvezno, sodi v drugi pokojninski steber. V drugi in tretji steber uvrščamo še vsa dodatna zasebna pokojninska zavarovanja, ki temeljijo na prostovoljni odločitvi posameznika.

3.2 DRUGI STEBER

Prvi steber z osnovnim državnim pokojninskim načrtom nudi upokojencem enotno osnovno državno pokojnino. Zaradi ohranitve enakega življenjskega standarda po upokojitvi se zaposleni odločajo tudi za zelo razvito varčevanje v okviru drugega stebra, ki je mešanica javnega in zasebnega pokojninskega zavarovanja. Sem uvrščamo dodatni državni pokojninski načrt, ki služi kot dopolnitev osnovnemu državnemu pokojninskemu načrtu, in zasebne poklicne pokojninske načrte, ki jih na prostovoljni osnovi oblikujejo delodajalci za svoje zaposlene delavce.

Ker je Velika Britanija med vodilnimi pri dodatnem pokojninskem zavarovanju, skuša glavno vlogo ohraniti tudi na področju e-poslovanja dodatnih pokojninskih zavarovanj. Novo tehnologijo uporablja predvsem zaradi večje stroškovne učinkovitosti in doseganja višje kakovosti storitev za svoje stranke. To možnost poslovanja uporablja še zlasti pri novem pokojninskem zavarovanju drugega stebra, ker so zanj značilni nizki stroški poslovanja.

3.2.1 Dodatni državni pokojninski načrt – SERPS

Dodatni državni sistem služi kot dopolnitev osnovnemu, saj je višina osnovne državne pokojnine v Veliki Britaniji med najnižjimi v Evropi. Dodatno državno pokojnino danes prejema okoli 50% vseh upokojencev in skoraj vsi na novo upokojeni zaposleni. Temeljna značilnost pri tem načrtu določenih pokojnin je, da je njihova velikost povezana z velikostjo zaslužka. Tako določena pokojnina je v veliko evropskih državah znana že dolgo časa, medtem ko je v Veliki Britaniji stopila v veljavo nekoliko pozneje, leta 1978. S tem se je poleg Beveridgejevega sistema, kjer je višina pokojnine in tudi višina prispevkov enotno določena, začela višina pokojnine določati tudi glede na višino zaslužka.

Povprečna tedenska pokojnina danes znaša 50 funtov na posameznika. Višina pokojnine se razlikuje glede na spol, saj moški prejemajo višje pokojnine kot ženske.

Dodatno državno pokojninsko zavarovanje je obvezno za vse delavce, ki niso vključeni v poklicni pokojninski načrt in nimajo individualnega poklicnega načrta. Zaposleni, stari nad 16 let, vplačujejo v pokojninski načrt prispevke v višini 10% plače. Prispevke pa plačujejo samo tisti zaposleni, katerih zaslužek je večji od spodnje meje zaslužka; torej od 87 funtov na teden. Določen proporcionalen del prispevkov plačujejo tudi delodajalci, in sicer 12,5% plače za vse zaposlene, ki zaslužijo več kot 87 funtov tedensko. Pri nižjih dohodkih zaposleni ni vključen v dodatno pokojninsko zavarovanje.

Za samozaposlene velja drugačen sistem plačevanja prispevkov, saj plačujejo enotno tarifo osnovnih prispevkov, ki znaša 6,35 funtov na teden. Samozaposleni z visokimi zaslužki morajo plačati še dodatnih 6% letnega zaslužka, kar znaša med 7,310 in 25,220 funti (1998/99).

Prvotno naj bi bila pokojnina enaka 25% povprečnega zaslužka, ki je med spodnjo in zgornjo mejo, računane od dvajsetih najboljših let delovnega življenja posameznika v času članstva v SERPS. Zaradi visoke nezaposlenosti, predčasnega upokojevanja, vse daljše življenjske dobe ter vse slabšega razmerja med zaposlenimi in upokojenci so se povečevali stroški za osnovne državne pokojnine. Leta 1986 so zato uzakonili določene spremembe SERPS formule, ki so prispevale k zmanjševanju stroškov pokojninskega sistema za približno 20%. Tako dodatna pokojnina znaša 20% povprečnega zaslužka, računano glede na celotno delovno življenje posameznika. Učinki reforme naj bi se čutili tudi v prihodnosti, saj naj bi stroški državnega pokojninskega načrta leta 2030 znašali štirikrat manj kot brez sprememb.

Iz dodatnega državnega pokojninskega načrta je mogoče izstopiti in pristopiti k poklicnemu ali k osebnemu pokojninskemu načrtu. Zaposleni izstopijo iz SERPS, če sprejme delodajalec poklicni pokojninski načrt, ki zagotavlja pokojnine najmanj enake dodatni državni pokojnini. Zaposleni tako lahko pristopijo v poklicni pokojninski načrt z vnaprej določenimi pokojninami, od leta 1988 pa se lahko vključijo tudi v individualni pokojninski načrt z vnaprej določenimi prispevki.

V začetku devetdesetih let je bilo približno 75% zaposlenih izločenih iz SERPS, 50% v poklicni in 25% v individualni pokojninski načrt. Z vključitvijo v prvega se raven plačevanja nacionalnih prispevkov za delodajalca in zaposlenega zniža, z vključitvijo v drugega pa ostane raven plačevanja prispevkov enaka.

3.2.1.1 Nov državni sekundarni pokojninski sistem

Aprila 2002 je SERPS nadomestil novi državni sekundarni pokojninski sistem, ki je namenjen izboljšanju pogojev tistih zaposlenih, ki imajo nizke in srednje visoke zaslužke, in tistih zaposlenih, ki niso sposobni obdržati dela zaradi bolezni oziroma invalidnosti.

Prav tako kot pri SERPS, je tudi pri novem sistemu možna izključitev iz S2P v zasebni pokojninski načrt. Izključitev je namenjena predvsem tistim, ki zaslužijo manj kot 9.500 funtov na leto. Za ljudi, ki zaslužijo več, bo možna izločitve v novi "stakeholder pension".

Nova oblika zavarovanja je namenjena predvsem pogodbeno vezanim zaposlenim, zaposlenim z nepolnim delovnim časom in zaposlenim v industriji, kjer nimajo poklicnega pokojninskega načrta.

3.2.2 Poklicni pokojninski načrti

V Veliki Britaniji prejema več kot polovica vseh upokojencev in več kot štiri petine na novo upokojenih delavcev poleg osnovne državne pokojnine tudi poklicno pokojnino. Danes obstaja več kot 120.000 poklicnih pokojninskih načrtov, od katerih jih je le 20.000 velikih, preostali pa imajo le po nekaj članov (Kuhar, 2000, str. 52). Načrti so uveljavljeni predvsem v

velikih podjetjih s tradicijo ter bolj v proizvodnji kot v storitvenih dejavnostih. Delodajalci pa jih oblikujejo predvsem zato, da bi si zagotovili lojalnost svojih zaposlenih.

Zaposleni se sami odločijo, ali se bodo vključili v poklicni pokojninski načrt, kajti po letu 1988 članstvo ni več obvezno. Vanj se lahko vključijo stalno zaposlene osebe, ne pa tudi tisti, ki so zaposleni za določen čas. V okviru tega stebra ločimo pokojninske načrte z vnaprej določenimi pravicami in vedno bolj aktualne pokojninske načrte z vnaprej določenimi prispevki.

V poklicni pokojninski načrt se lahko zavarovanci vključijo preko zavarovalnic, bank, investicijskih družb, pokojninskih skladov in stanovanjskih hranilnic kot tudi preko delodajalcev. Upravljanje teh načrtov tako lahko poteka preko skrbnikov, ki jih pooblasti podjetje, lahko pa jih upravljajo tudi podjetja sama.

Odločitev zavarovanca, da se izključi iz poklicnega pokojninskega načrta in da se vključi v individualni pokojninski načrt, je prav tako prostovoljna. V takem primeru plačevanje prispevkov delodajalcev zaposlenemu ni več obvezno, zato jih v večini primerov tudi ne plačujejo.

Ponavadi je namreč plačevanje prispevkov razdeljeno med delodajalce in zaposlene, čeprav nekatere pokojninske načrte financirajo izključno delodajalci. V pokojninskih načrtih z vnaprej določenimi pravicami znašajo prispevki delodajalcev med 4% in 6% zaslužka. V pokojninski načrt z vnaprej določenimi prispevki pa zaposleni in delodajalec vplačujeta določen stalni del zaslužka. V obeh načrtih je znesek, ki ga plača zaposleni, omejen z 15% letnim zaslužkom.

Večina ljudi menja zaposlitev vsaj enkrat v življenju. Čeprav zakonodaja v primeru menjave zaposlitve omogoča različne možnosti prenosa sredstev iz pokojninskih načrtov v nove oblike zavarovanja, so taki zaposleni v praksi še vedno prikrajšani v primerjavi s tistimi, ki celo življenje preživijo v istem podjetju.

Ob dopolnitvi določene starosti, ki je ponavadi enaka upokojitveni starosti v državnem pokojninskem načrtu, pridobi zavarovanec pravico do pokojnine. Nekateri pokojninski načrti omogočajo tudi pridobitev predčasne pokojnine. Poleg pravice do pokojnine pa ti načrti nudijo zavarovancem še vdovske pokojnine v primeru smrti zaposlenega.

V poklicni pokojninski načrt je vključenih malo manj kot polovica vseh zaposlenih. Delež je v zadnjem času upadel, saj je bilo leta 1967 vanj vključenih več kot polovica vseh zaposlenih. Splošni trend nakazuje porast deleža vključenih žensk (iz 25% leta 1967 na 32% leta 1995) in upad deleža vključenih moških (iz 66% na 55% v enakem obdobju). Danes je delež moških, ki prejema poklicno pokojnino 55%, delež žensk pa 32%. Iz tega lahko sklepamo, da so upravičenci do poklicne pokojnine predvsem moški. Zaradi vse večjega zaposlovanja žensk in

vse večje enakopravnosti na delovnih mestih pa se bo ta vrzel med obema spoloma počasi zapolnila.

Za poklicni pokojninski načrt ni nujno, da se financira naložbeno, čeprav v večini primerov se, in sicer zaradi davčnih olajšav. Te so namenjene tako za prispevke delodajalcev kot tudi za prispevke zaposlenih (do določene meje). Višina prispevkov, ki so še davkov prosti, se povečuje s starostjo zaposlenega. Neobdavčeni so tudi naložbeni donosi. Poleg tega lahko posameznik ob upokojitvi dvigne precejšen del pokojnine v enkratnem znesku, ki tudi ni obdavčen. Davčno ugodno so obravnavani samo tisti pokojninski načrti, ki jih odobri urad za pokojninske načrte in ki izpolnjujejo določene pogoje. Poznejša izplačila pokojnin pa so obdavčena.

3.2.2.1 Poklicni pokojninski načrti, izločeni iz SERPS

Zavarovanci imajo možnost, da se izključijo iz ureditve SERPS, če poklicni pokojninski načrti zagotavljajo pokojnino, ki je vsaj enaka pokojnini iz državnega pokojninskega načrta. Z izključitvijo zavarovanci izgubijo pravico do dodatne državne pokojnine, vendar še vedno vplačujejo tako oni sami kot tudi njihovi delodajalci prispevke v državni pokojninski načrt, le da so ti prispevki manjši. Zmanjšani prispevki znašajo za delojemalca 1,8% bruto prejemkov ter za delodajalca 3% bruto prejemkov, skupaj torej 4,8% (Bešter, 1996, str. 54).

3.2.2.2 Zavarovani in samostojno vodeni poklicni pokojninski načrti

O zavarovanem poklicnem pokojninskem načrtu (Insured schemes) govorimo, kadar manjše podjetje svoj pokojninski načrt zaupa v upravljanje zavarovalnici. Zavarovalnica v zameno daje določeno jamstvo za pravice iz pokojninskega načrta in hkrati vodi celotno investicijsko politiko zbranih sredstev. Za svoje storitve zavarovalnica podjetju zaračunava določeno provizijo.

Podjetja sprejemajo zavarovane poklicne načrte takrat, kadar imajo premalo zaposlenih, da bi lahko ustrezno razpršili tveganje znotraj podjetja, in so zbrana sredstva zaradi tega premajhna za vodenje varne investicijske politike. S povečevanjem podjetja se povečuje tudi pokojninski načrt in skrbniški sklad postopoma prevzema upravljanje v svoje roke. Število ljudi je zadostno, zato načrt zaradi povečanega vplačevanja premij ne potrebuje več pozavarovanja za vse vrste pokojnin. Investicijsko politiko še vedno vodi zavarovalnica. Nadaljnje povečanje zbranih sredstev v pokojninskem skladu izboljšuje možnosti za samostojno investiranje in sklad počasi prevzema vlogo zavarovalnice.

Kadar je celotno upravljanje pokojninskega načrta v rokah skrbniškega sklada in pokojninske pravice niso več pozavarovane, govorimo o nezavarovanem pokojninskem načrtu (Non-Insured Scheme) ali samostojno vodenem pokojninskem načrtu (Self-Administred Scheme). Pri nezavarovanih pokojninskih načrtih vodijo investicijsko politiko managerji pokojninskih

skladov ali neodvisni investicijski managerji in ne več zavarovalnice. Pokojninske pravice prav tako niso pozavarovane z zavarovalno pogodbo.

V Veliki Britaniji je zelo majhen del pokojninskih načrtov v celoti samostojno voden. Običajno so samostojno vodeni le zelo veliki pokojninski načrti z nekaj deset tisoč člani. Tako je skoraj polovica članov samostojno vodenih načrtov zavarovana pri zavarovalnicah za primer smrti in so torej v ožjem delu tudi zavarovani. Leta 1991 je bilo samostojno vodenih pokojninskih načrtov okoli 35.000, za razliko od zavarovanih pokojninskih načrtov, ki jih je bilo v istem letu 93.000 (Bešter, 1996, str. 56-57).

3.2.3 Pokojnine posameznikov ali skupin, ki imajo svoje interese v organizaciji

Pokojnine posameznikov, skupin ali organizacij, ki imajo svoje interese v delovanju organizacije ter skušajo te interese uresničiti (Stakeholder pensions) so nova oblika privatnega pokojninskega načrta z vnaprej določenimi prispevki, ki je začela delovati aprila 2001. Ustanovljena je bila z namenom, da bi odpravila pomanjkljivosti osebnih pokojninskih načrtov, ki sodijo v tretji pokojninski steber. Ti namreč stroškovno zelo bremenijo zavarovance, predvsem tiste z nižjimi zaslužki. Prav tako pa tudi ne zagotavljajo dobrih pogojev za tiste zavarovance, ki premij ne plačujejo do konca zavarovalnega obdobja.

Ta vrsta zavarovanja nudi delodajalcu, ki imajo več kot pet zaposlenih, možnost, da pripravi svoj pokojninski načrt. Po napovedi naj bi se zanj odločilo veliko podjetij predvsem zaradi nizkih stroškov.

Tako varčevanje je namenjeno zaposlenim, katerih zaslužek znaša med 9.000 in 18.500 funti. Vlada ga spodbuja s posebnimi 22% subvencijami. Hkrati pa je omejila tudi stroške, ki letno ne smejo preseči 1% vrednost sklada (Bešter, 2001, str. 114). S to stroškovno omejitvijo so s tem zavarovanjem dosegli svoj namen, saj je tako "stakeholder pensions" postala najcenejša oblika dodatnega pokojninskega zavarovanja v Veliki Britaniji.

3.3 TRETJI STEBER

V tretji steber sodijo osebni pokojninski načrti, ki jih oblikujejo finančne institucije, predvsem zavarovalnice, ki že dolgo obvladujejo trg dolgoročnih osebnih zavarovanj. Vsi osebni pokojninski načrti temeljijo na vnaprej določenih prispevkih. Višina pokojnine ni vnaprej določena, saj pokojninsko zavarovanje vključuje tudi investicijsko tveganje.

Možnost vključitve v osebne pokojninske načrte je prostovoljna za:

samozaposlene

zaposlene, ki niso člani poklicnih pokojninskih načrtov

zaposlene, ki so člani poklicnih pokojninskih načrtov, kateri niso izključeni iz SERPS

Od leta 1956 so bile osebne pokojnine namenjene le samozaposlenim. Od leta 1988 so ti načrti izenačeni s poklicnimi pokojninskimi načrti in od tega leta zaposleni niso več obvezani, da se vključijo samo v poklicne načrte. Število zavarovancev tretjega stebra je zato od takrat naprej raslo, predvsem na račun izključitve iz SERPS v osebne pokojninske načrte. Veliko novih članov so ti načrti pridobili tudi zaradi afere Maxwell, ki je povzročila nezaupanje zavarovancev v poklicne pokojninske načrte. Kasneje se je izkazalo, da je prehod v osebni pokojninski načrt oškodoval predvsem tiste zaposlene, ki so bili blizu upokojitve.

Osebne pokojnine so danes pomembne za plačevanje pokojnin za samozaposlene, ki niso zavarovanci nobenega poklicnega pokojninskega načrta. Zato je leta 1997 prispevke v ta načrt plačevalo 0.9 milijona samozaposlenih. Splošna raziskava gospodinjstev za leto 1996 kaže, da je delež samozaposlenih moških, ki prejemajo osebne pokojnine, enak 59%, delež samozaposlenih žensk pa 31%.

Posamezniki, ki plačujejo prispevke v osebni pokojninski načrt, prejemajo za svoje premije določene davčne olajšave. Stopnja prispevkov, ki so še predmet davčnih olajšav, je omejena navzgor in znaša 17,5% letnega zaslužka, vendar znesek ne sme biti večji od 87.600 funtov. Z delovno dobo in starostjo meja raste navzgor in pri starosti zavarovanca nad 61 let pa do 74. leta starosti znaša 40%.

Pri osebnem pokojninskem načrtu obstaja tudi fleksibilna starost za prejem pokojnine, ki je med 50. in 75. letom starosti. Koristi iz naslova pokojninskega načrta so obdavčene, toda davkom se lahko izognemo, če naenkrat dvignemo do limita določen znesek. Ostala sredstva mora posameznik uporabiti za nakup pokojninske rente.

V ta steber uvrščamo individualni pokojninski račun (Individual Retirement Account), nekateri pa so v preteklosti varčevali za pokojnine tudi preko t.i. osebnega pravičnega načrta (Personal Equity Plans-PEP), ki so ga aprila 1999 ukinili. Sedaj namesto njega deluje, na podoben osnovi zasnovan, individualni varčevalni račun (Individual Savings Account). Oba sta bolj fleksibilna od osebnega ali dodatnega prostovoljnega pokojninskega načrta, saj se varčevalni znesek lahko zamenja za gotovino tudi pred upokojitvijo.

3.3.1 Prednosti in slabosti tretjega pokojninskega stebra

V spodnji tabeli bom naštel glavne prednosti in slabosti osebnih pokojninskih načrtov, ki sodijo v tretji steber pokojninskega zavarovanja. Pri nekaterih točkah bom pojasnila, v čem se to zavarovanje loči od poklicnega pokojninskega zavarovanja.

Tabela 6: Prednosti in slabosti III. stebra v Veliki Britaniji

Prednosti	Slabosti
• višina pokojnine ni vnaprej določena, ampak je odvisna od uspešnosti investiranja zbranih sredstev • plačevanje premij ni povezano z zaposlitvijo, kar olajša menjavo službe • posameznik ima nadzor nad uspešnostjo investiranja sredstev in lahko izbira med najbolj uspešnimi investitorji • premije in pokojnine so prosto prenosljive (ne velja za poklicni PN) • pokojninski načrti so zelo fleksibilni (mirovanje, sprememba višine premije,...) • premije lahko vplačujemo tudi za nazaj	• višina pokojnine ni zagotovljena • ob nizkih investicijskih donosih, so tudi pokojnine nizke • premije za vsa dodatna zavarovanja (predčasna upokojitev nezgode, bolezni, smrti) se plačujejo dodatno • stroški prenosa sredstev v drug pokojninski načrt so zelo visoki • zavarovanci v celoti nosijo administrativne stroške, višji stroški (stroški poklicnih PN so nižji)

Vir: Bešter, 1996, str. 71.

4 POKOJNINSKA REFORMA V SLOVENIJI

Pokojninska reforma je v demokratičnih ter politično in gospodarsko stabilnih državah projekt, ki brez soglasja socialnih partnerjev povzroča politično krizo. Prebivalstvo je pokazalo ravnodušnost do spreminjanja pokojninskega sistema zgolj v nekaterih nekdanjih socialističnih tranzicijskih državah, kjer je pred tem gospodarski zlom povzročil njegovo nezanesljivo delovanje ter hud padec ravni socialne varnosti upokojencev in zavarovancev.

Za razliko od mnogih tranzicijskih držav je Slovenija po prelomnem letu 1990 in razglasitvi samostojnosti slovenske države leta 1991 lahko blažila socialne pritiske in s tem ohranila politično stabilnost prav zaradi sistema obveznih socialnih zavarovanj. Ta so prav v kritičnih letih zagotavljala solidno raven socialne varnosti. Zlasti obvezno pokojninsko in invalidsko zavarovanje, obvezno zdravstveno zavarovanje ter obvezno zavarovanje za primer brezposelnosti so v razmerah skokovito naraščajoče brezposelnosti in prestrukturiranja

gospodarstva prebivalstvu pomenila zanesljivo varovalo pred neobvladljivo revščino in s tem pred politično nestabilnostjo. Nobenega dvoma ni, da je bil slovenski pokojninski sistem v teh letih med prebivalstvom izjemno spoštovan. Napoved reforme je zato pričakovano izzvala izjemno občutljivo reakcijo prebivalstva. Država se je odločila za reformo obstoječega javnega dokladnega pokojninskega sistema brez privatizacije. Nekatere tranzicijske države, kot sta na primer Madžarska in Poljska, pa so izvedle reformo s privatizacijo javnega pokojninskega sistema.

4.1 IZVEDBA REFORME

Osnovno izhodišče za reformo pokojninskega sistema v Sloveniji je bilo oblikovanje takšnega sistema, ki bo sedanjim in prihodnjim generacijam upokojencev zagotavljal prejemanje primernih pokojnin. Sedanjim in prihodnjim zavarovancem oziroma plačnikom prispevkov v sistem pa bo nalagal takšne obveznosti, ki jih bodo lahko ekonomsko prenesli. Spremenjene demografske, ekonomske in socialne razmere so narekovale reformo, ki bo omogočala več oblik in načinov zagotavljanja socialne varnosti v pokojninskem in invalidskem zavarovanju. To je mogoče doseči le s korenito reformo, ki ne vključuje samo spremembe dokladnega sistema, ampak tudi spreminjanje narave pokojninskega sistema z uvajanjem pokojninskih skladov s kapitalnim kritjem.

Bela knjiga o reformi pokojninskega in invalidskega sistema, ki jo je leta 1997 pripravilo Ministrstvo za delo, družino in socialne zadeve, je predvidevala izvedbo reforme v dveh korakih. V prvi fazi je šlo za prenovo obstoječega sistema, ki je pripravila podlago za drugo fazo reforme, kjer je šlo za prehod na novi večstebni sistem pokojninskega in invalidskega zavarovanja.

Bela knjiga je tako med sindikalnim članstvom zaradi napovedane ostrine pokojninske reforme izzvala burne odzive. Stališča vlade iz te knjige so se v letih 1997 do 1999 preoblikovala v dialogu in pogajanjih med sindikati, delodajalci in vlado. V aprilu leta 1999 so se pogajanja končala s podpisom kompromisnega dogovora o reformi pokojninskega in invalidskega zavarovanju, ki uvaja tristebni sistem pokojninskega zavarovanja.

Kljub nasprotovanjem nekaterim predlaganim rešitvam, je bela knjiga dosegla svoj namen, saj so se ljudje začeli zavedati, da je reforma nujna, ker brez nje grozi zlom pokojninske medgeneracijske pogodbe. Zlasti mlajša generacija je sprejela logiko predlagane pokojninske reforme, da bo za socialno varnost na stara leta potrebno varčevati tako z obveznim kot tudi dodatnim prostovoljnim pokojninskim zavarovanjem.

4.2 PRENOVA OBSTOJEČEGA SISTEMA

Prva faza reforme obstoječega sistema javnega pokojninskega in invalidskega zavarovanja je prinesla spremembe in dopolnitve na področjih, ki so se v praksi izkazali za neprimerne in so predstavljali razloge za sedanje težave pokojninskega sistema. Spremembe so bile uzakonjene v Zakonu o pokojninskem in invalidskem zavarovanju (Uradni list RS, št. 106/99), ki je bil sprejet 10. decembra 1999 in je stopil v veljavo 1. 1. 2000. Med bistvene novosti sodi povečanje polne upokojitvene starosti za oba spola, znižanje pokojninske osnove in podaljšanje obdobja, iz katerega se upoštevajo zavarovalne osnove. Te novosti se bodo uvajale postopoma, saj so za vsako leto posebej določeni drugačni pogoji za pridobitev in odmero pravic. To prehodno obdobje bo trajalo do leta 2024, ko bo nov zakon v celoti stopil v veljavo.

Pogoji za pridobitev starostne pokojnine ostajajo določeni glede na izpolnjeno zavarovalno dobo in starost:

- najmanj 40 let pokojninske dobe in starost 58 let za moške, najmanj 38 let pokojninske dobe in starost 58 let za ženske
- najmanj 20 let pokojninske dobe in starost 63 let za moške in 61 let za ženske
- najmanj 15 let pokojninske dobe in starost 65 let za moške in 63 let za ženske

Slovenci z dopolnjeno polno pokojninsko dobo bodo v pokoj odhajali pri 58 letih. Minimalni starostni pogoji žensk za pridobitev pravice do starostne pokojnine postopno dvigujejo starostno mejo iz veljavnih 53 na 58 let in se tako izenačujejo z moškimi. Razlika med spoloma pa ostaja v potrebni pokojninski dobi, saj mora moški dopolniti 40 let, ženska pa 38 let pokojninske dobe. Za ženske velja prehodno obdobje od leta 2002 do 2013, v katerem se vsako leto po tri mesece podaljšuje potrebna pokojninska doba iz 35 na 38 let.

Za tiste z dopolnjeno nepolno pokojninsko dobo je določena višja minimalna možna upokojitvena starost. Pri slednji veljata dva vstopna praga, ki ju je treba najmanj zbrati: 20 let in 15 let. Z več kot 20 leti pokojninske dobe mora ženska dopolniti po novem 61 let (58 let po starem), z več kot 15 leti pokojninske dobe pa mora dopolniti 63 let starosti (60 let po starem), medtem ko pri moških reforma ni določila sprememb. Če pa posameznik nima vsaj 15 let zavarovalne dobe, pri še tako visoki starosti ne more uveljaviti starostne pokojnine.

Polna starost, ki zagotavlja zavarovancu pokojnino v višini, odvisni le od dopolnjene pokojninske dobe, je za moškega 63 let, za žensko pa 61 let. Polna starost se uvaja postopoma in se bo za moškega dvigovala za šest mesecev na leto od sedanje starosti 58 let navzgor do leta 2009. Za ženske pa se bo polna starost dvigovala od sedanje starosti 53 let do 61 let do leta 2023, in sicer za 4 mesece vsako leto.

Reformni zakon je hkrati z zaostritvijo upokojitvenih starosti uvedel tudi kriterija, ki omogočata znižanje minimalne upokojitvene starosti. Zavarovancem z otroki, materam in

očetom, se tako lahko za enega otroka zniža starostna meja za 4, za dva 10, za tri 18 in za vsakega naslednjega otroka za 10 mesecev. Starša se svobodno odločata, kateri bo uveljavil znižanje, ki je možno največ do 56 let za ženske in 58 let za moške. Na znižanje starostne meje za ženske pa vpliva tudi zaposlitev med 15. in 18. letom starosti. Za žensko, ki je dopolnila polno pokojninsko dobo, se bo po prehodnem obdobju za 12 mesecev znižala upokojitvena starost za eno leto dela pred 18. letom starosti, vendar največ do 55. leta.

Pri polni upokojitveni starosti pridobi zavarovanec pravico do pokojnine, ki mu glede na pokojninsko osnovo in dopolnjeno pokojninsko dobo pripada. Zvišanje odmernih odstotkov je določeno za delo čez dopolnjeno polno delovno dobo. Pribitki za odložitev upokojitve za prvo leto znašajo 3%, za drugo 2,6%, za tretje 2,2%, za četrto 1,8% in za vsako nadaljnje leto velja 1,5%. Višja starostna pokojnina pripada tudi zavarovancu, ki ostane v zavarovanju po dopolnjeni polni starosti. Odstotek povečanja znaša od 0,1% za prvo leto do 0,3% za tretje. Odmerjena pokojnina pa se ne bo povečevala za delo po dopolnjenem 67. letu za moške oziroma 65. letu za ženske. V primeru, da gre posameznik v pokoj pred dopolnjeno polno starostjo, bo prejemal nižjo pokojnino, tudi če ima dovolj pokojninske dobe. Odbitki za to so trajni in znašajo od 0,1% do 0,3% za vsak mesec manjkajoče starosti do polne.

Naslednja novost je, da se pri izračunu pokojninske osnove upošteva daljše obdobje. To obdobje po novem znaša najboljših 18 zaporednih let pokojninskega zavarovanja za razliko od starega zakona, kjer je bila odmerjena pokojninska osnova 10-letno zaporedje najboljšega povprečja plač. V prehodnem obdobju se bo vsako leto pri izračunu pokojninske osnove upoštevalo po eno leto daljše obdobje. Daljše obdobje pa pomeni tudi večjo verjetnost, da bodo pri izračunu upoštevana tudi leta zavarovanja, ko je delavec prejemal nižjo plačo.

Zakon tudi določa, da bo najvišja pokojninska osnova štirikrat višja od najnižje pokojninske osnove. V prehodnem obdobju bo tako najvišji znesek pokojninske osnove ostal zamrznjen, dokler ne bo enak štirikratniku zneska najnižje pokojninske osnove. Od januarja 2002 znaša najvišja pokojninska osnova 341.073,92 SIT, najnižja pa 85.268,48 SIT (Predstavitveno gradivo ZPIZ, 2001).

Odmera pokojnine se izvede v odstotku od pokojninske osnove. Po starem zakonu je bila odmerjena pokojnina v višini 85% od pokojninske osnove. Izhodiščni odmerni odstotek je enak kot poprej in znaša za 15 let zavarovalne dobe 35% za moške in 38% za ženske. Vsako nadaljnje leto zavarovanja poveča pokojnino za 1,5%, kar pomeni, da pri polni dobi zavarovanja odmerni odstotek znaša 72,5%.

Novost je tudi uvedba državne pokojnine, ki predstavlja neke vrste socialno pomoč in se financira iz državnega proračuna. Namenjena je vsem tistim, ki nimajo drugih možnosti pridobitve prihodka. Tako so državno pokojnino že v preteklem letu dobili upravičenci po izpolnjenem 70. letu starosti, po novem pa jo lahko pridobijo ob dopolnitvi 65. leta. Pogoji za pridobitev je, da so upravičenci državne pokojnine vsaj 30 let stalno prijavljeni v Sloveniji ter

da ob upokojitvi nimamo lastnega dohodka in premoženja. Državna pokojnina znaša 33,3% najnižje pokojninske osnove. Od 1. februarja 2001 dalje državna pokojnina znaša 26.487,30 SIT na mesec in se spremeni ob vsakokratni spremembi višine drugih pokojnin (Predstavitveno gradivo ZPIZ, 2001).

1. januarja 2002 je stopil v veljavo Zakon o spremembah in dopolnitvah zakona o pokojninskem in invalidskem zavarovanju (Uradni list RS, št. 109/2001). V njem so poskrbeli za ureditev usklajevanja pokojnin. Jasno je določeno osnovno načelo usklajevanja, po katerem se pokojnine usklajujejo na podlagi statističnih podatkov o gibanju povprečnih plač na zaposlenega v Republiki Sloveniji in po katerem ne smejo rasti hitreje od plač in ne manj od dosežene stopnje rasti cen življenjskih potrebščin, razen v primeru, če bi bila rast plač nižja od rasti cen. Usklajevanje se opravi dvakrat letno, in sicer februarja in praviloma septembra (Belopavlovič, 2002, str. 21-22). Pred tem veljavne vsakomesečne uskladitve so postale pravilo v nekdanji Jugoslaviji, saj so se cene zaradi hiperinflacije dvigovale tudi po 25% na mesec. V večini zahodnoevropskih držav se pokojnine uskladijo enkrat letno.

4.3 UVEDBA TRISTEBRNEGA SISTEMA

Prva faza reforme, ki se nanaša na reformo dokladnega sistema financiranja pokojninskega in invalidskega zavarovanja, ni rešila vseh slabosti sistema, saj sistem deluje brez denarnih rezerv, morebitni primanjkljaj pa pokriva država, poleg tega pa se sredstva za izplačilo pokojnin zagotavljajo sproti iz prispevkov zavarovancev. Slabostim in zaostitvi pogojev za pridobitev pravice do pokojnine se je bilo moč izogniti z uvedbo drugega stebra, ki deluje po naložbenem sistemu financiranja. S tem je reforma pokojninskega sistema prinesla tristebni sistem pokojninskega in invalidskega zavarovanja.

Skozi novi tristebni sistem zakon o pokojninskem in invalidskem zavarovanju daje posamezniku na voljo različne načine varčevanja za starost, ki jih tudi različno davčno spodbuja. Nov pokojninski sistem v prvem stebru ohranja dosednji dokladni sistem financiranja ter skozi drugi in tretji steber uvaja naložbeni sistem financiranja.

Celoten sistem pokojninskega zavarovanja sestavljajo (Žnidaršič Kranjc, 2000, str. 37):

- Prvi steber, ki predstavlja obvezno starostno pokojninsko zavarovanje. Ostaja osrednji steber, saj zagotavlja materialno varnost za starost aktivnega prebivalstva in upokojencev. Temelji na vzajemnem načelu finančne izmenjave med generacijami (dokladnem sistemu).
- Drugi steber, ki je sestavljen iz obveznih in prostovoljnih kolektivnih dodatnih zavarovanj, za katera so izdelani pokojninski načrti in v katerega se sredstva vplačujejo pod tako imenovanim davčnim ščitom. Zavarovanja se v celoti izvajajo po naložbenem načelu.

- Tretji steber predstavljajo individualna prostovoljna dodatna zavarovanja zavarovalnic. Sem uvrščamo vse oblike varčevanj za starost, ki jih novi zakon ne ureja in so lahko obstajale že pred njegovim sprejetjem.

4.3.1 Prvi steber

V prvi pokojninski steber uvrščamo obvezno pokojninsko zavarovanje, ki omogoča zavarovancu minimalno socialno varnost. Je sedanji in tudi prihodnji osrednji steber zagotavljanja materialne varnosti za starost aktivnega prebivalstva in upokojencev. Še naprej temelji na tako imenovanem dokladnem sistemu (pay as you go sistemu), pri katerem se sredstva za izplačevanje pokojnin zagotavljajo sproti, iz prispevkov aktivnih zavarovancev. Zaradi poostrenih pogojev upokojevanja in nižje osnove pokojnin bodo pokojnine iz tega naslova v prihodnosti zagotavljale zgolj najnujnejšo materialno varnost.

V obvezno zavarovanje so vključeni vsi zaposleni v Republiki Sloveniji, državljani Republike Slovenije, ki so zaposleni pri tujcih, samozaposleni, kmetje, vajenci, vrhunski športniki in šahisti, brezposelni, ki prejemajo denarno nadomestilo, in osebe, ki jim zavod za zaposlovanje plačuje prispevke za pokojninsko in invalidsko zavarovanje, eden od staršev, zaporniki ter prostovoljno vključeni v obvezno zavarovanje.

Prispevki v ta steber se plačujejo v zakonsko določeni vrednosti in so odvisni od plače zavarovanca. Prispevki za socialno varnost trenutno znašajo 24,35 odstotka bruto plače. Od skupnega zneska prispevkov jih 15,50 odstotka plača delavec od svoje bruto plače, dodatnih 8,85 odstotkov pa delodajalec na bruto plačo delavca. Celotni prispevki se upoštevajo kot stroški za podjetje in so v celoti priznani kot davčni odhodek, zato se za celoten znesek vplačanih prispevkov zniža davčna osnova za odmero davka na dobiček.

S plačevanjem prispevkov za obvezno pokojninsko in invalidsko zavarovanje pridobi zavarovanec pravico do pokojnine, invalidskega zavarovanja, družinske pokojnine in druge pravice, kot so dodatek za pomoč in strežbo, invalidnina, varstveni dodatek, oskrbnina, odpravnina in podobno.

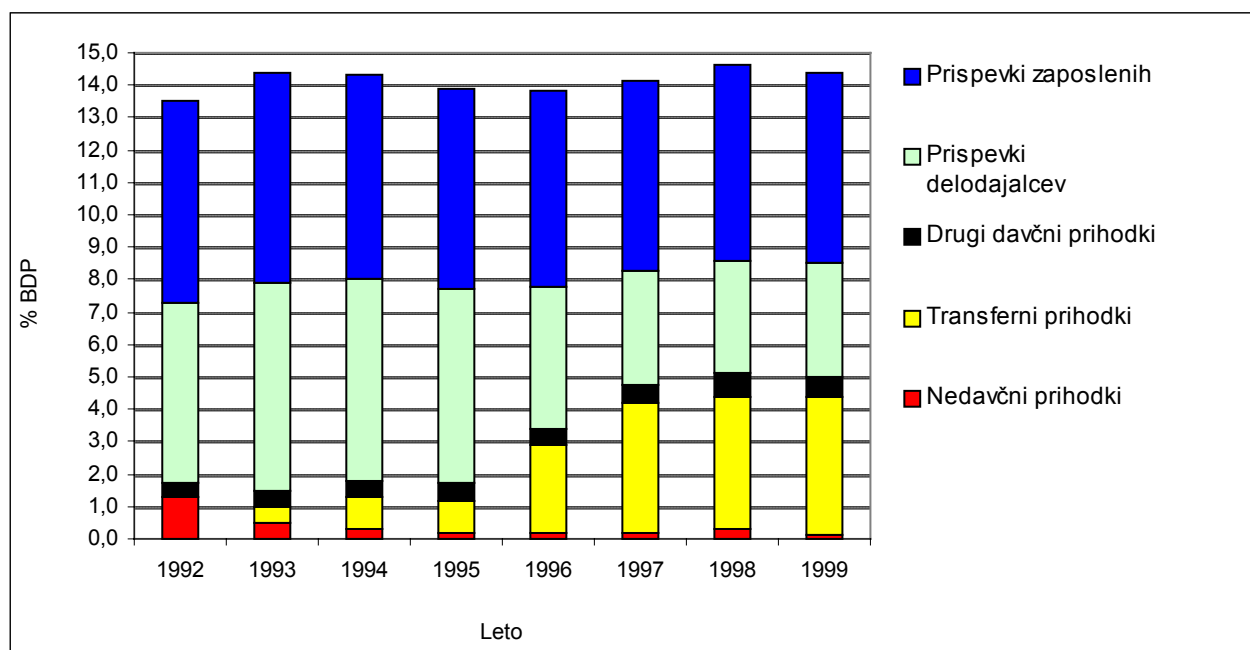
Pravica do pokojnine vključuje starostno, invalidsko, vdovsko, družinsko, državno in delno pokojnino. S tem širokim spletom zavarovanj daje prvi steber posamezniku občutek finančne varnosti ob nastopu tako rekoč katerega koli zavarovalnega primera. Toda ob resničnem nastopu primera je znesek nadomestila, ki ga zavarovanec prejema glede na njegov osebni dohodek nizek. Omogoča mu sicer preživetje, ne pa tudi vzdrževanje že ustvarjenega življenjskega standarda.

Nosilec zavarovanja je Zavod za pokojninsko in invalidsko zavarovanje Slovenije (v nadaljevanju ZPIZ), v katerega blagajno prispevke za obvezno pokojninsko in invalidsko zavarovanje vplačujejo zaposleni in delodajalci. V letu 1999 je imel ZPIZ 513,2 milijarde

tolarjev prihodkov. Kar 232,5 milijarde tolarjev se je nabralo iz prispevkov zavarovancev. Prispevki delodajalcev so znesli 124,4 milijarde tolarjev. Prihodkov iz drugih virov je le za slab odstotek. Obvezno zavarovanje se financira tudi s sredstvi, ki jih zagotavlja Kapitalska družba pokojninskega in invalidskega zavarovanja. Ta je v letu 1999 s svojimi sredstvi krila predvsem del primanjkljaja (Boehm, 2000, str. 127-128).

Na naslednji sliki je prikazano, kako se manjša delež prispevkov zavarovancev in delodajalcev za financiranje pokojninskega in invalidskega zavarovanja.

Slika 3 : Prihodki ZPIZ-a po posameznih letih

Vir: Štrovs, 2000, str. 21.

4.3.2 Drugi steber

Drugi pokojninski steber temelji na naložbenem sistemu, kar pomeni, da vsak posameznik ali njegov delodajalec plačuje premije na zavarovancev osebni pokojninski račun. Sredstva se vanj vplačujejo pod tako imenovanim davčnim ščitom, saj se je država v tem stebru odpovedala davščini na vplačane premije. Tako je posamezniku dala možnost, da si sami priskrbijo boljši standard za starost. S tem je tudi zmanjšala pritisk na pokojnine iz obveznega zavarovanja.

Pogoj za pokojninsko zavarovanje v okviru drugega stebra je, da je posameznik zavarovan v prvem stebru. Če ne izpolnjuje tega pogoja, pa se lahko zavaruje samo v tretjem stebru. Sestavljen je iz obveznih in prostovoljnih oblik kolektivnih dodatnih pokojninskih zavarovanj, za katera so izdelani pokojninski načrti, ki opredeljujejo vsa razmerja med zavarovanci in izvajalci teh zavarovanj. Pri obeh oblikah dodatnih pokojninskih zavarovanjih ločimo obdobje varčevanja in obdobje črpanja pravic. V varčevalnem obdobju se plačuje

premija, katero izvajalec dodatnega pokojninskega zavarovanja nalaga v skladu z naložbeno politiko, ki je določena v pokojninskem načrtu. V tem obdobju član sklada prevzema naložbeno tveganje, saj je višina izplačil, do katerih je upravičen na koncu varčevalnega obdobja, odvisna od donosa, ustvarjenega z nalaganjem premij. V obdobju črpanja pravic zavarovanec prejema dodatno pokojnino, katere višina se izračuna po aktuarskih načelih.

4.3.2.1 Obvezno dodatno pokojninsko zavarovanje

Reformni zakon ukinja beneficirano delovno dobo in jo nadomešča z obveznim dodatnim pokojninskim zavarovanjem. Pri tem določa prehodne režime za upokojitvene pogoje delavcev, ki delajo ali so vsaj nekoč delali na beneficiranih delovnih mestih.

Obvezno dodatno pokojninsko zavarovanje je zbiranje prispevkov delodajalcev zato, da bi se iz zbranih sredstev zagotavljale pravice do poklicne pokojnine oziroma druge pravice, ki bi jih poleg pravic iz obveznega zavarovanja uživali zavarovanci, ki opravljajo posebno težka in zdravju škodljiva dela, in zavarovanci, ki opravljajo dela, ki jih po določeni starosti ni mogoče uspešno poklicno opravljati (Boehm, 2000, str. 174). Taka delovna mesta so vključena v seznam težkih in škodljivih del in jih določi minister, pristojen za delo.

Pravice pridobljene na podlagi obveznega dodatnega pokojninskega zavarovanja, so poklicna pokojnina, znižana poklicna pokojnina, dodana doba, obvezno zdravstveno zavarovanje v času uživanja poklicne pokojnine in možnost izbire oblike izplačila poklicne pokojnine. Za vse te pravice jamči država, zato pričakujemo, da bo določila zelo varno naložbeno politiko in izvajala strog nadzor strukture naložb.

Vsem delavcem, ki bodo dodatno pokojninsko zavarovani, bo priznana dodana doba v enakem obsegu, in sicer za vsako koledarsko leto po 3 mesece dodane dobe. To zavarovanje bo torej omogočilo hitrejšo izpolnitev pokojninske dobe za starostno pokojnino v prvem pokojninskem stebru. Toda dodana doba ne ščiti pred zmanjšanjem pokojnine zaradi polne starosti.

Po zakonu so za zgoraj opisana delovna mesta delodajalci dolžni plačevati prispevke za obvezno dodatno pokojninsko zavarovanje. Ti prispevki imajo enak davčni status kot prispevki za obvezno pokojninsko in invalidsko zavarovanje. Zanje ne veljajo najvišji in najnižji davkov oproščeni možni zneski. Sredstva, ki se zberejo z vplačili premij oziroma so ustvarjena z upravljanjem s temi sredstvi, pa so namenjena izključno kritju obveznosti do zavarovancev iz obveznega dodatnega zavarovanja.

Prispevki za obvezno dodatno pokojninsko zavarovanje znašajo najmanj toliko, kot so znašali prispevki za beneficirano delovno dobo za delovna mesta, ki so bila beneficirana do 31. decembra 1999. Ti so znašali od 4,2% bruto plače za najnižjo do 12,6% bruto plače za najvišjo stopnjo benefikacije.

V začetku leta 2001 je začel s poslovanjem Sklad obveznega dodatnega pokojninskega zavarovanja Republike Slovenije, ki deluje v okviru Kapitalske družbe pokojninskega in invalidskega zavarovanja. Vanj je vključenih preko 21.000 zavarovancev, ki delajo v težkih delovnih razmerah oziroma opravljajo zdravju škodljivo delo.

4.3.2.2 Prostovoljno dodatno pokojninsko zavarovanje

Z uvedbo drugega stebra je zakonodajalec del odgovornosti za zagotavljanje primerne življenjskega standarda prenesel na posameznika. Taka oblika varčevanja je prostovoljno dodatno pokojninsko zavarovanje, ki je s strani države davčno stimulirana.

Prostovoljno dodatno pokojninsko zavarovanje je zbiranje denarnih sredstev v obliki mesečnih, letnih ali polletnih premij na osebnih računih zavarovancev, ki so vključeni v to obliko zavarovanja, z namenom, da se jim ob dopolnitvi določene starosti ali v drugih primerih, določenih v pokojninskem načrtu, zagotovijo dodatne starostne pokojnine ali nekatere druge pravice (Boehm, 2000, str. 130). Med druge pravice uvrščamo predčasno starostno, dodatno invalidsko in dodatno družinsko pokojnino. Neposredna izvajalca zadnjih dveh sta lahko samo zavarovalnica ali pokojninska družba. Preostali izvajalci pa so še odprti in zaprti vzajemni pokojninski skladi. Konec leta 2001 je bilo potrjenih 15 pokojninskih načrtov različnih izvajalcev (Stanovnik, 2002, str. 38), kar je za uspešno poslovanje preveč; tako majhen trg, kot je Slovenija, naj bi prenesel največ pet ponudnikov. Po vsej verjetnosti bo v prihodnosti prišlo do združevanj.

Pokojninski načrt, po katerem poteka dodatno prostovoljno pokojninsko zavarovanje, sme izvajati samo za to dejavnost usposobljeni izvajalec. Tak pokojninski načrt lahko izvajajo le pokojninski skladi, ki so bili ustanovljeni v skladu z novim zakonom in zavarovalnice, ki imajo dovoljenje za opravljanje poslov življenjskega zavarovanja po zakonu o zavarovalništvu. Pokojninski skladi so lahko ali pokojninske družbe ali vzajemni pokojninski skladi.

Izvajalci za svoje storitve zaračunavajo vstopne stroške, izstopne stroške in upravljavsko provizijo, katerih višina je določena v pokojninskem načrtu. Vstopni stroški se obračunavajo v določenem odstotku (ponavadi 3-8%) od vsakokratno vplačane premije, izstopni stroški pa se obračunavajo v določenem odstotku (ponavadi 1%) od odkupne vrednosti sredstev. Upravljavska provizija se obračuna letno v določenem odstotku (ponavadi 1,5%) od obsega sredstev zavarovancev v upravljanju.

V prostovoljnem dodatnem pokojninskem zavarovanju ločimo individualno in kolektivno zavarovanje. V zakonu o spremembah in dopolnitvah zakona o pokojninskem in invalidskem zavarovanju, se spremembe drugega stebra nanašajo predvsem na preglednejšo ločitev med tema vrstama zavarovanja ter na jasnejšo določitev davčnih olajšav, kjer ima pri njihovem

uveljavljanju delodajalec po novem prednost pred posameznikom. Slednje naj bi vzpodbudilo hitrejši razvoj dodatnega, zlasti kolektivnega prostovoljnega dodatnega zavarovanja.

Zavarovanja se izvajajo v skladu s pokojninskim načrtom v katerega se lahko vključi posameznik individualno ali kolektivno preko svojega delodajalca, ki v celoti ali delno plačuje premije v prostovoljno dodatno pokojninsko zavarovanje. Oseba se lahko po novem istočasno vključi v to zavarovanje po enem pokojninskem načrtu kolektivnega ter po enem načrtu individualnega zavarovanja.

Če pokojninski načrt financira delodajalec, sprejme odločitev v imenu delodajalca uprava družbe, v imenu zaposlenih pa odloča o sklenitvi pogodbe reprezentativni sindikat oziroma svet delavcev (Homan, 2002, str. 76). Premije se plačujejo na osebni varčevalni račun, zbrana sredstva na njem pa so last zavarovanca, ne glede na to, kdo jih plačuje. Premije za kolektivno zavarovanje zavarovancu plačuje podjetje ali se plačuje kombinirano, del zavarovanec in del podjetje.

Za uveljavljanje davčnih olajšav je poleg zakonsko določene vrednosti premije potrebno izpolniti tudi pogoj, da je v pokojninski načrt, ki ga financira delodajalec, vključenih povprečno najmanj 51 odstotkov vseh zaposlenih (pred spremembo zakona 1. 1. 2002 je bil delež 66% zaposlenih). Ta oblika zavarovanja prav tako omogoča zavarovancu, da lahko za vplačano premijo znotraj zakonsko določenih okvirov uveljavlja davčno olajšavo pri odmeri dohodnine za celoten znesek. To pa ne pomeni, da zavarovanec pri obeh vrstah zavarovanja ne more vplačevati premije višje od tega zneska. Zavarovanec namreč lahko vplačuje višje premije, toda za ta del nima priznanih davčnih olajšav v tolikšnem obsegu kot veljajo za drugi steber.

Znesek mesečne premije, ki je predmet davčnih olajšav, ne sme biti nižji od 3.683 tolarjev (valorizacija na dan 1.1.2002) in sme znašati največ 24 odstotkov obveznih prispevkov za pokojninsko in invalidsko zavarovanje (5,844 odstotka bruto plače posameznika), vendar ne več kot 36.830 tolarjev na mesečnem oziroma 441.985 tolarjev na letnem nivoju. Višina zneska se usklajuje enkrat letno z rastjo povprečnih plač v Republiki Sloveniji. Januarja 2000 je znašala povprečna slovenska bruto plača 178.703 tolarjev. Neobdavčena premija na to plačo bi smela znašati 8.935 tolarjev (Boehm, 2000, str. 131-132). To je precejšnja premija, ki po štiridesetih letih zavarovanja in ob stabilni dolgoročni donosnosti naložb prinese lepo dodatno pokojnino.

Zbrane premije upravljavec premoženja nalaga v vrednostne papirje in bančne denarne depozite oziroma posojila. Sredstva pa se večajo in bogatijo le, če jih upravljavci znajo smotrno naložiti. Tako zavarovanje tako vključuje naložbeno tveganje zavarovanca, vendar z zajamčenim donosom. Upravljavec namreč zavarovancu iz lastnega premoženja jamči zajamčeno letno stopnjo donosnosti, ki ne sme biti nižja od 40% povprečne letne obrestne mere na državne vrednostne papirje z dospelostjo nad enim letom. V marcu 2000 je ta znašala

temeljno obrestno mero (na letni ravni 8,58%) in še dodatnih 4% do 6% (Boehm, 2000, str. 133).

Z novelo zakona je izrecno določeno, da so obdavčene vse vrste pokojnin iz prostovoljnega dodatnega zavarovanja, in sicer predčasna dodatna starostna pokojnina, dodatna starostna pokojnina, dodatna družinska pokojnina in dodatna invalidska pokojnina. Gre torej za klasično obdavčitev potrošnje, za katero so značilna neobdavčena vplačila in donosi ter obdavčene pokojnine.

4.3.3 Tretji steber

Tretji steber predstavljajo individualna prostovoljna dodatna pokojninska zavarovanja na podlagi osebnih pokojninskih varčevalnih računov, ki delujejo po naložbenem načelu. To so že znana rentna zavarovanja, ki jih izvajajo domače in tuje zavarovalnice samo na podlagi zakona o zavarovalnicah. Vanj se lahko na podlagi osebne odločitve vključi vsak, saj ni potrebno izpolnjevati nikakršnih dodatnih pogojev. Vključitev v tretji steber brez izpolnjevanja drugih pogojev je omogočena, ker prinaša najmanjše davčne olajšave v primerjavi s prvim in drugim stebrom.

Prednost tega stebra je, da je mogoče vplačevati neomejen znesek premije, kar je podobno kot pri drugem stebru. Vendar premije ne nosijo nikakršnih davčnih olajšav za delodajalca, saj so sklenjene na ime zavarovanca kot prejemnika izplačil v primeru škodnega dogodka. Zavarovanec sam pa lahko znesek vplačanih premij uveljavlja pri dohodninski napovedi, in sicer v okviru 3-odstotnega znižanja davčne osnove za odmero dohodnine. Poudariti pa je potrebno, da gre za oprostitev pri njenem plačilu, kar pomeni, da pri izplačilu pokojnine na ta del pokojnine ne bo treba plačati dohodnine, saj je bila že plačana.

4.3.4 Primerjava treh stebrov

Na tem mestu bom v tabelarični obliki prikazala vse v prejšnjem poglavju o Sloveniji opisane značilnosti novega tristranskega pokojninskega sistema.

Tabela 7: Prednosti in slabosti pokojninskih stebrov v Sloveniji

Stebri	Prednosti	Slabosti
I. steber:	• Pokriva širok splet zavarovanj • Zavarovancu daje občutek finančne varnosti	• Nizek znesek nadomestila v primerjavi z njegovim osebnim dohodkom • Ne zadošča za vzdrževanje že ustvarjenega standarda
II. steber:	• Zagotavlja boljši standard za stara leta • Visoke davčne olajšave na premije • Tekoče spremljanje vrednosti in rast zavarovančevega lastnega sklada • Privarčevana sredstva se lahko ob finančni stiski predčasno v celoti unovči	• Določen je najvišji znesek vplačil kot davčna olajšava • Obdavčenje pokojnine
III. steber:	• Plačevanje neomejenega zneska premije • Lahko se vključi vsak • Dodatna pokojnina ni obdavčena	• Davčna olajšava le v okviru 3% znižanja davčne osnove pri odmeri pokojnine in šele ob koncu leta

Vir: Žnidaršič Kranjc, 2000, str. 43-52.

Spodnja tabela prav tako prikazuje primerjavo treh stebrov pokojninskega zavarovanja in je oblikovana tako, da so iz nje razvidne razlike med stebri tako glede načina financiranja, vplačil in kdo ta vplačila plačuje kot tudi razlike glede davčnih olajšav in plačila dohodnine.

Tabela 8: Primerjava treh stebrov sistema pokojninskega zavarovanja

	I. STEBER		II. STEBER		III. STEBER
	Obvezno		Dodatno		Dodatno
	Obvezno		Prostovoljno		Prostovoljno
			Individualno	Kolektivno	
Način financiranja	Dokladni sistem		Naložbeni sistem		Naložbeni sistem
Vplačila kot	Prispevki	Prispevki	Premije	Premije	Premije
Vplačuje:					
Delodajalec	DA	DA	NE	DA	NE/DA
Zavarovanec	DA	NE	DA	NE	DA/NE
Davčne olajšave:					
Davek od dobička kot olajšava			NE	DA	
Davek od dobička kot odhodek	DA	DA	NE		DA
Prispevki:	DA	DA	NE	DA	NE
Dohodnina v okviru 3% splošnih olajšav			DA	DA	DA
Dohodnina v celotnem znesku	DA	DA	DA	DA	NE
Plačilo dohodnine ob prejemu pokojnine/rente	DA	DA	DA	DA	NE

Vir: Žnidaršič Kranjc, 2000, str. 57.

5 SKLEP

Ureditve pokojninskih sistemov se med seboj razlikujejo, saj so se med zgodovinskim razvojem prilagajali različnim socialnim, ekonomskim in političnim razmeram. V zadnjem času so aktualna tema v vseh državah, saj spremenjene demografske in socialne razmere silijo države, da prilagodijo pokojninske sisteme. S pomočjo pokojninskih reform države delno nadomeščajo dokladne z naložbenimi načini financiranja, zato se v glavnem odločajo za tristebne pokojninske sisteme.

Daljša življenjska doba prebivalstva, zmanjšana rodnost in zaradi tega slabšanje razmerja med zavarovanci v aktivni dobi in starejšimi generacijami, predčasno upokojevanje, širitev pravic iz socialnega zavarovanja in visoka brezposelnost so omajali uspešnost javnega dokladnega pokojninskega sistema, ki ga uvrščamo v prvi steber. Rešitev ponuja naložbeni sistem z dodatnimi, v večini primerov zasebnimi zavarovanji. Interes po dodatnih pokojninah pa bo tem večji, čim nižje so osnovne pokojnine.

Za Veliko Britanijo, ki sledi Beveridgejevemu sistemu socialne varnosti, je značilen zelo razvit drugi steber poklicnih zasebnih pokojninskih zavarovanj, saj zaposlenim obvezno zavarovanje nudi le najnujnejšo osnovo za zagotavljanje potreb v starosti. Država z reformami spodbuja pokojninske načrte, ki naj bi izboljšali pogoje zaposlenih z nižjimi in srednje visokimi zaslužki, s čimer želi zmanjšati problem neenakosti v porazdelitvi pokojnin. Tak načrt drugega stebra je državni sekundarni pokojninski načrt, ki je nadomestil dodatni državni načrt SERPS. V primerjavi z drugimi državami ima Velika Britanija zelo razvite poklicne pokojninske načrte, kjer se del plačevanja prispevkov prevla na delodajalce. Vse več na novo upokojenih delavcev se odloča za take načrte z vnaprej določenimi pravicami, kjer se tveganje porazdeli med oba plačnika. Čeprav so tudi za varčevanje v okviru osebnih pokojninskih načrtov tretjega stebra ponujene davčne ugodnosti, so sami administrativni stroški zelo visoki. Da stroškovno breme zaposlenih ne bi bilo previsoko, je bil ustanovljena nova oblika pokojninskega načrta imenovana Stakeholder pensions, ki naj bi v prihodnje postala najcenejša oblika dodatnega pokojninskega zavarovanja.

Za Slovenijo je bila zaradi zgleda Bismarckovega sistema socialne varnosti značilna dokaj visoka raven socialne varnosti za upokojence. Reforma pokojninskega sistema je po zgledu Svetovne banke uvedla tristebni sistem pokojninskega zavarovanja, po katerem se začenja obseg pravic iz obveznega zavarovanja prvega stebra krčiti na račun novo uveljavljenega kolektivnega prostovoljnega in obveznega dodatnega pokojninskega zavarovanja, ki sodita v drugi steber in temeljita na naložbenem sistemu financiranja. Država spodbuja tako varčevanje z visokim davčnimi olajšavami na premije, ker želi, da to zavarovanje postopoma postane pomemben vir zagotavljanja socialne varnosti starejših. Tretji steber predstavljajo različne oblike prostovoljnih osebnih zavarovanj, ki pa niso vezane na pokojninski sistem, saj se poraba privarčevanih sredstev lahko začne tudi že pred upokojitvijo.

6 LITERATURA

1. Belopavlovič Nataša: Pokojninsko in invalidsko zavarovanje: Novosti v letu 2002. Pravna praksa, Ljubljana, 2002, 1-2, str. 21-22.
2. Bešter Helena: Pokojninski sistemi v svetu in pri nas. Magistrsko delo. Ljubljana : Ekonomska fakulteta, 1996. 144 str.
3. Bešter Helena: Usmeritve evropskih pokojninskih skladov za 21.stoletje. Bančni vestnik, Ljubljana, 49 (2000), 7-8, str. 47-50.
4. Bešter Helena: E-poslovanje in pokojnine. 8. Dnevi slovenskega zavarovalništva. Ljubljana: Slovensko zavarovalno združenje, 2001, str. 109-118.
5. Boehm Lučka: Priročnik o pokojninskem in invalidskem zavarovanju po novem. Ljubljana: Delavska enotnost, 2000. 377 str.
6. Bubnov Škoberne Anjuta: Primerjalni pregled sistemov pokojninskega varstva. Podjetje in delo, Ljubljana, 1992, 8, str. 926-941.
7. Disney Richard, Johnson Paul: Pension Systems and Retirement Incomes across OECD Countries. Northampton : Edward Elgar Publishing, 2001. 359 str.
8. Gollier Jean-Jacques: Private Pension Systems. Juan Yermo, ed., Private pension System and Policy Issues No.1. Paris : OECD, 2000, str. 223-336.
9. Homan Nataša: Ureditev pokojninskih sistemov v svetu in v Sloveniji - uvedba drugega stebra. Magistrsko delo. Ljubljana : Ekonomska fakulteta, 2002. 113 str.
10. Kral Jiri: The UK Pension System and Reform. World Bank – IIASA Conference Learning From Partners. Vienna, 2001. 35 str.
11. Kuhar Štefan: Računovodsko obravnavanje pokojninskih načrtov delodajalcev v svetu in pri nas, 1.del. Revizor, Ljubljana, 2000, 12/00, str. 48-63.
12. Pesando E. James: The Containment of Bankruptcy Risk in Private Pension Plans. Juan Yermo, ed., Private pension System and Policy Issues No.1. Paris : OECD, 2000, str. 337-370.
13. Stanovnik Tine, Stropnik Nada, Prinz Chistoper (Eds.): Economic Well-Being of the Eldery. European Centre Vienna, 2000. 269 str.

14. Stanovnik Tine: The Political Economy of Pension Reform in Slovenia. Fultz Elaine, ed., Pension Reform in Central and Eastern Europe - Volume 2. Budapest, 2002, str. 19-73.
15. Štrovs Marko: Pokojninsko in invalidsko zavarovanje. Ljubljana : Gospodarski vestnik, 2000. 274 str.
16. The Association of British Insurers: The Pension System in the United Kingdom. Juan Yermo, ed., Private pension System and Policy Issues No.1. Paris : OECD, 2000, str. 1-13.
17. Visco Ignacio: Paying for pensions: How important is economic growth? Zurich : OECD, 2001. 34 str.
18. Žnidaršič Kranjc Alenka: Kako prevzeti odgovornost za lastno starost. Ljubljana : Gospodarski vestnik, 2000. 139 str.

7 VIRI

1. Bela knjiga o reformi pokojninskega in invalidskega zavarovanja. Ljubljana : Vlada Republike Slovenije, 1997. 261 str.
2. Blake David: Pension Schemes and Pension Funds in the United Kingdom - Glossary. Oxford : Clarendon press, 1995, str. 537-590.
3. Green paper: Supplementary Pensions in the Single Market. Brussels : European Commision, 1997. 32 str.
4. Pokojninski načrt za obvezno dodatno pokojninsko zavarovanje. Ljubljana : Kapitalska družba, 2000, december, str. 17.
5. Pokojninski načrt za prostovoljno dodatno pokojninsko zavarovanje. Ljubljana : Kapitalska družba, 2001, marec, str. 18.
6. Zakon o pokojninskem in invalidskem zavarovanju ZPIZ (Uradni list RS, št.106/99).
7. Zakon o spremembah in dopolnitvah zakona o pokojninskem in invalidskem zavarovanju ZPIZ-1C (Uradni list RS, št. 109/2001).
8. Zavod za pokojninsko in invalidsko zavarovanje: Kako in do kolikšne starostne pokojnine v letu 2002, Pod kakšnimi pogoji do državne pokojnine v letu 2001. Ljubljana : Predstavitveno gradivo, 2001.

9. Zavod za pokojninsko in invalidsko zavarovanje: Zavarovanci, Pokojnine, Financiranje pokojninskega in invalidskega zavarovanja (URL: www.zpiz.si), 5.9.2002.

SLOVARČEK

Appropriate personal pension scheme - osebni pokojninski načrt v Veliki Britaniji, ki je izločen iz državnega pokojninskega načrta SERPS.

Basic pension - osnovna minimalna pokojnina, ki zadostuje le za preživetje; značilna je za države, ki imajo Beveridge pokojninski sistem (Velika Britanija, skandinavske države).

Basic state pension scheme - osnovni državni pokojninski načrt, ki zagotavlja enotno minimalno pokojnino za vse državljane.

Contracted – out - izločitev iz državnega pokojninskega načrta SERPS; možna je vključitev v poklicne in osebne pokojninske načrte.

Defined benefit pension scheme - pokojninski načrt z vnaprej določenimi pravicami, po katerem je pokojnina določena vnaprej ter je odvisna od plače v letih pred upokojitvijo in tudi od let članstva v pokojninskem načrtu.

Defined contributions pension scheme - pokojninski načrt z vnaprej določenimi prispevki, kjer so prispevki določeni vnaprej, pokojnina pa je odvisna od donosa naložb sredstev na finančnem trgu.

Guaranteed minimum pension - če se želi pokojninski načrt izločiti iz državnega pokojninskega načrta SERPS, mora zagotavljati pokojninsko pravico, ki je ekvivalent minimalni zagotovljeni pokojnini.

Insured pension schemes – pokojninski načrti manjših podjetij, ki jih upravljajo in tudi delno pozavarujejo zavarovalnice.

Lower earnings limit - najnižji zaslužek, od katerega se plačujejo prispevki v SERPS. Vsi zaposleni z nižjim zaslužkom plačujejo prispevke le za osnovno državno pokojnino.

Lump sum - enkratno izplačilo celotnih ali dela zbranih sredstev ob upokojitvi, ki je pogosto predmet davčnih olajšav.

Means-tested - preverjanje socialnega stanja, ki služi kot osnova pri določanju socialnih pravic.

National insurance fund - državni sklad, ki zbira nacionalne prispevke. Plačevanje prispevkov v ta sklad posameznikom omogoča pridobitev državne pokojnine pri določeni starosti.

Occupational pension schemes - so poklicni pokojninski načrti z vnaprej določenimi pravicami, ki jih ustanovijo delodajalci za svoje zaposlene.

Pay as you go - oblika pokojninskega načrta, v katerem poteka financiranje po principu medgeneracijske izmenjave; pokojnine se izplačujejo s tekočimi prispevki delodajalcev in delojemalcev.

Pension scheme - pogodba, ki določa pravila delovanja ter pravice in obveznosti vseh udeležencev v načrtu.

Personal pension schemes - so osebni pokojninski načrti z vnaprej določenimi prispevki, kjer članstvo ni povezano z zaposlitvijo.

Self administered scheme (non-insured) - samostojno vodeni pokojninski načrti, kjer se celotno upravljanje s sredstvi pokojninskega sklada v rokah skrbniškega fonda. Tudi pokojninske pravice niso pozavarovane.

State earnings related pension scheme - državni pokojninski načrt, kjer je pokojnina povezana z višino zaslužka v določeni delovni dobi zaposlenega.

Upper earnings limit - zgornja meja zaslužka, od katerega zaposleni plačujejo prispevke v državni sklad.